

Yrjö Hakanen

Markkinoiden vai ihmisen hyväksi?

– Kommunistin puheenvuoro

Markkinoiden vai ihmisen hyväksi?
– Kommunistin puheenvuoro

Yrjö Hakanen

Markkinoiden vai ihmisen hyväksi?

– Kommunistin puheenvuoro

KAKS – KUNNALLISALAN KEHITTÄMISSÄÄTIÖ

MARKKINOIDEN VAI IHMISEN HYVÄKSI?

Kunnallisalan kehittämissäätiön

Polemia-sarjan julkaisu nro 91

© Pole-Kuntatieto Oy ja Yrjö Hakanen

Vammalan Kirjapaino Oy, Sastamala 2013

ISBN 978-952-5801-85-9 (nid.)

ISBN 978-952-5801-86-6 (PDF)

ISSN 1235-6964

Sisällys

ESIPUHE	7
JOHDANTO	9
1. MIHIN SUOMI ON MENOSSA?	10
2. KRIISIN SYYT JA SYYPÄÄT	14
Talous- ja finanssikriisi	15
Monien kriisien vyyhti	17
3. TIE ULOS KRIISISTÄ	19
Irti leikkauspolitiikasta	19
Työajan lyhentäminen ja työllisyys	20
Perusturva ja minimipalkka	21
Oikeudenmukaisempi verotus	25
Talouden ekologinen rakennemuutos	27
Toisenlainen Eurooppa	30
Uusi turvallisuuskäsitys	34
Osallistuva demokratia ja 2000-luvun sosialismi	36
4. ONKO SUOMELLA VARAA HYVINVOINTIIN?	41
Pohjoismainen hyvinvointimalli ja Suomi	41

Julkinen vai yksityinen palvelu?	43
Naisten työ ja tasa-arvo	47
Onko pakko leikata?	48
5. KUKA KEKSI KUNTAUUDISTUKSEN?	52
Ensin tuli kupru	53
... ja sitten sotku	56
6. KUNTAUUDISTUS UUSIKSI	62
Lähipalvelut perusoikeus	63
Kuntien rahoitus kuntoon	64
Kolmiportainen demokratia	66
Osallistuva budjetointi	68
7. ULOS VAIHTOEHDOTTOMUUDEN NOIDANKEHÄSTÄ ...	73
LÄHTEET	75

Esipuhe

Suomalaista yhteiskunnallista keskustelua on moitittu aneemiseksi. On sanottu, että aatteet ovat joko kuolleet tai sekoittuneet keskenään yhdeksi massaksi. Onko näin?

Polemia-sarjassa on syksyllä 2013 kustannettu kaksi erityisen yhteiskunnallista kirjaa. Niissä luodataan tämän päivän suomalaista oikeisto–vasemmisto-janaa.

Edellisessä Polemiassa nuoroikeistolainen Wille Rydman arvioi yksilön ja yhteiskunnan suhdetta yleisesti Suomessa. Hän arvioi hyvinvointivaltion romahtavan.

Tässä Polemia-kirjassa Suomen kommunistisen puolueen pitkäaikainen puheenjohtaja Yrjö Hakanen kirjoittaa uutta kommunistisen manifestin sovelletusta Suomen arkeen. Hän puolustaa vahvasti julkista sektoria markkinavoimia vastaan. Kuntaremontin hän laittaisi uusiksi.

Meidän lukijoiden tehtävä on nyt arvioida näitä yhteiskunnallisia linjauksia.

Lämmin kiitos kirjoittajalle! Antoisia lukuhetkiä!

Helsingissä lokakuussa 2013

Antti Mykkänen

asiamies

KAKS – Kunnallisan alan kehittämissäätiö

Johdanto

2000-luvun alkaessa Suomi oli menestystarina. Euroopan unionin jäsenyys oli tuonut vakaan kehityksen. Vastakainasettelujen aika oli ohi. – Näin sanottiin, ja monista näyttikin siltä. Mutta nyt kuljetaan kriisistä toiseen. Miten tässä näin on käynyt?

Suomessa on rahaa ja rikkautta enemmän kuin koskaan, mutta köyhyys ja turvattomuus lisääntyvät. On tekemätöntä työtä, mutta työttömyys vain pahenee. On tietoa ja uusia teknologioita, mutta ilmastonmuutos ja monet muut ongelmat kärjistyvät. Vaikka ihmisten väliset yhteydet ovat laajentuneet ja kansainvälistyneet, yksinäisyys ja ennakkoluulot toisia kansoja ja kulttuureja kohtaan lisääntyvät.

Mihin olemme menossa? Millaista Suomea ja maailmaa haluamme?

1. Mihin Suomi on menossa?

Siinä Suomessa, johon synnyin ja jossa kasvoin, elettiin optimistista rakentamisen ja uudistamisen aikaa. Tuolloin tulivat lapsilisät, arava-asunnot, eläkeuudistukset, työttömyysturva, sairausvakuutus, työajan lyhentäminen, Yleisradion televisiolähetykset, peruskoulu, alueelliset yliopistot, kansanterveyslaki, lasten päivähoito-oikeus, työsuojelu, ympäristöhallinto, aloite ydinaseettomasta Pohjolasta, kehitysyhteistyö, Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökokous...

Suomi, jossa haluttiin rakentaa hyvinvointivaltiota ja välittää myös muista, oli köyhempi kuin tämä nykyinen Suomi. Eikä uudistusten toteuttaminen jarruttanut talouden kehitystä, päinvastoin.

Uudistukset eivät tapahtuneet kuitenkaan itsestään, vaan ne olivat monien aloitteiden, väittelyjen ja usein pitkien kamppailujen tulosta. Työväenliike ajoi uudistuksia vetoimuksilla, mielenosoituksilla ja lakoilla. Ammattiosastot, naisjärjestöt, opiskelijat, työttömät ja eläkeläiset olivat liikkeellä.

Ihmiset uskoivat mahdollisuuksiin vaikuttaa asioihin. Tätä tukivat vasemmisto, jonka politiikkaa vahva kommunistinen ja kansandemokraattinen liike radikalisoivat, sekä vasemmiston ja maalaisliitto-keskustan yhteistyö. Omalla tavallaan uudistuksille

pohjusti tietä myös kilpailu Neuvostoliiton ja sosialismin aatteiden kanssa.

Tänään uutiset kertovat toinen toistaan seuraavista heikennyksistä. Kehittäminen on sananakin kääntynyt nurin perin, ja se alkaa olla jo uuskielen synonyymi sanalle huonontaminen. En väitä, että ennen oli kaikki paremmin, mutta on tapahtunut jyrkkä käänne hyvinvointivaltion tavoitteista markkinaehtoiseen ja eriarvoisuutta lisäävään suuntaan. Enää ei ole kyse vain siitä, miten perusoikeudet toteutuvat käytännössä, vaan nyt ollaan lainsäädännöllä kaventamassa useita perusoikeuksia, murentamassa työelämän sopimusturvaa ja ajamassa alas monia hyvinvointijärjestelmien rakenteita.

Suomi on ollut suhteellisen pienten tuloerojen yhteiskunta. 1990-luvun alun jälkeen tuloerot ovat kuitenkin kasvaneet, ja muutos on ollut kansainvälisesti poikkeuksellisen nopea. Pieni- ja keskituloisten reaalitytulot ovat kasvaneet hitaasti ja monilla supistuneet. Sen sijaan suurituloisin kymmenes ja erityisesti huipputuloisin yksi prosentti ovat kasvattaneet tulojaan.

Tilastokeskuksen mukaan väestön suurituloisimman prosentin reaalitytulot ovat kasvaneet 15 vuodessa reilusti yli kaksinkertaisiksi. Tuloeroja ovat kasvattaneet pääasiassa osinkotulot ja myyntivoitot.

Presidentti Urho Kekkonen julisti aikoinaan ”kansallisen hätätilan”, kun työttömyys ylitti 60 000 henkilön rajan. Nykyisin monin verroin laajemmasta, sadoissa tuhansissa laskettavasta työttömyydestä on tullut pysyvä ilmiö.

Teollisuudesta on kadonnut noin kymmenessä vuodessa 100 000 työpaikkaa. Samalla työmarkkinat ovat muuttuneet epävarmimmiksi eli ne ovat prekarisoituneet. Pätkätyöt ja työehtojen polkeminen ovat yleistyneet.

Köyhien määrä on kasvanut 1990-luvun puolivälin jälkeen puolitoistakertaiseksi. Lapsiköyhyys on jopa kolminkertaistunut. Tuloköyhyydessä elää etenkin pitkäaikaistyöttömiä, pelkän kansaneläkkeen (takuueläkkeen) saajia, yksinhuoltajia ja muita lapsiperheitä sekä opiskelijoita ja muita nuoria.

Uutena ilmiönä on kokonaan tuloja vailla olevien kotitalouksien määrän lisääntyminen 20 000:een, ja määrä on kymmenessä vuodessa yli kaksinkertaistunut. Suomessa on yli 50 000 syrjäy-

tynyttä nuorta, joista noin 32 000 ei ole kirjoilla sen enempää koulussa, työnhakijana kuin työttömyysturvan piirissä.

Terveyserot ovat kasvaneet dramaattisesti. Pienituloisten ja suurituloisten miesten odotettavissa olevan elinajan ero on kasvanut 1990-luvun lopulta noin kaksinkertaiseksi, jo yli 15 vuoteen. Sama eriarvoisuus koskee myös naisia, vaikka ero onkin pienempi. Nuorista joka viides on joutunut turvautumaan psykiatriseen erikoissairaanhoidon tai syö mielenterveyslääkkeitä.

Eriarvoisuuden lisääntyminen näkyy palveluissa. Kunnallisessa terveydenhuollossa voi lääkärille joutua odottamaan kuukausia, kun taas yksityiseltä puolelta saa hoitoa nopeasti – jos on rahaa tai on työterveydenhuollon piirissä.

Raha ratkaisee myös vanhusten palveluissa sen, keitä ja miten palvellaan. Paljon kehuttu suomalainen koulujärjestelmä on sekin alkanut eriytyä ja muuttua eriarvoisempaan suuntaan. Alueelliset erot kasvavat, kun teollisuuslaitoksia ajetaan alas ja palvelut keskittyvät.

Asunnottomuuden sanottiin vuosikymmen sitten olevan poistumassa, mutta käytännössä se vain lisääntyy. Kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen väheneminen on synnyttänyt yhdessä työttömyyden ja perusturvan puutteiden kanssa uutta asunnottomuutta. Se koskee etenkin nuoria.

Samaan aikaan on tullut myös uusia ongelmia ympäristönsuojelussa. Ilmastonmuutos, ydinvoima ja elintarvikkeiden lisäaineet huolestuttavat laajasti. Talvivaaran kaivos on saanut jatkaa ympäristötuhoja viranomaisten puuttumatta kunnolla asiaan, ja ympäristönsuojelu on alistettu elinkeinopolitiikalle.

Suomi on kansainvälistynyt. Kun pääomien ja työvoiman liikkuminen yli rajojen on yhdistynyt sosiaaliseen polkumyyntiin, työttömyyteen ja vaikutusmahdollisuuksien puutteeseen, on noussut maahanmuuttajavastaisuutta ja rasismia. Sitä ruokkivat kilpailuyhteiskunnan koventuneet arvot, joissa ihmisiä mitataan vain rahalla ja taloudellisella tuottavuudella.

Lisäksi Euroopan unionin jäsenyys on sitonut maamme taloudelliseen ja poliittiseen järjestelmään, jossa keskeiset päätökset tehdään suljetuissa kabineteissa. Kansalaiset ja usein myös kansanedustajat ovat sivussa olennaisesta päätöksenteosta. Sen sijaan

pankkiirien, suuryhtiöiden johtajien ja elinkeinoelämän lobba-
reiden vaikutusvalta on kasvanut.

Integraation tiivistyminen ja syventyminen on sitonut myös
Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan EU:n yhteiseen politiik-
kaan ja kumppanuuteen Naton kanssa.

2. Kriisin syyt ja syypäät

Suurin osa suomalaisista kannattaa hyvinvointivaltion tavoitteita, haluaa vähentää eriarvoisuutta ja on huolestunut suuryhtiöiden vallan kasvusta. Taloudellinen ja poliittinen eliitti sen sijaan puhuu kilpailukyvyistä, velkaantumisesta, kestävyysvajeesta ja rakennemuutoksista. Pohjoismaista hyvinvointimallia kehutaan maailmalla, mutta meillä päätöksentekijät haluavat purkaa sitä. Mistä kuilu kansalaisten ja päättäjien välillä johtuu?

Poliittinen ja taloudellinen eliitti on viime aikoina suorastaan kampanjoinut kriisitietoisuuden lisäämisen puolesta. Sen ymmärtäisi, jos kriisipuheille olisi vahvat perustelut. Ne ovat kuitenkin vähintäänkin kiistanalaisia.

Suomi sijoittuu kilpailukykyvertailuissa jatkuvasti maailman kärkipaikoille. Velkaa on kertynyt, mutta olemme Euroopan vähiten velkaantuneita maita. Kun otetaan lukuun sekä valtio, kunnat että sosiaaliturvarahastot, on julkinen talous edelleen ylijäämäinen. Jo pelkästään rahoitussaatavia on enemmän kuin velkaa.

Rakenteita on muutettu etenkin teollisuudessa vauhdilla, mutta eivät esimerkiksi Nokian ja puunjalostusteollisuuden ongelmat ole johtuneet työntekijöiden palkkojen tai julkisten menojen suuruudesta. Nykyisestä taantumasta huolimatta Suomen brut-

tokansantuotekin on reaalisesti noin viidenneksen korkeammalla tasolla kuin 2000-luvun alkaessa.

Mistä kriisipuhe siis kumpuaa?

Useimpien suomalaisten puolueiden historia on alkanut kansalaisliikkeistä. Matkan varrella niistä on tullut enemmänkin ”valtiohoitajia” ja vaalikoneistoja. Samalla puolueet ovat kytkeytyneet elinkeinoelämän etujärjestöihin, pankki- ja yritysmaailmaan sekä johtavaan virkamieskuntaan.

Suomalaisessa politiikassa on pitkä konsensuksen perinne. Enää ei ole kuitenkaan perustaa aiempien vuosikymmenten kaltaiselle kansallisissa puitteissa tehtävälle konsensuspolitiikalle. ”Valtiohoitajat” ovat kytkeytyneet ennen muuta Euroopan unioniin ja kansainvälisesti toimiviin yrityksiin ja rahoitusmarkkinoihin. Tämä on muuttanut politiikan tekemisen raameja ja ”peliääntöjä”.

Ratkaisuja ja konsensusta haetaan EU-komission ja EU-maiden johtajien, kansainvälisten rahoituslaitosten ja ylikansallisten yritysten johtajien kanssa. Poliitiikan asialistaa hallitsee yhteiskunnan sopeuttaminen ja voimavarojen valjastaminen kansainvälisten markkinoiden tarpeisiin.

Samalla, kun puolueiden yhteys kansalaisiin on heikentynyt, on median rooli kasvanut. Mediassa taas ”*newsspeakin*” on yhä useammin syrjäyttänyt ”*orwellilainen newspeak*” (Leif Salmén).

Talous- ja finanssikriisi

Yritysten toimintaa eivät ohjaa ihmisten tarpeet vaan liikevoittojen tavoittelu. Pyrkimys tuottaa yhä enemmän yhä pienemmin kustannuksin vie kapitalistisen talouden aika ajoin toistuviin kriiseihin. Yhtäältä on liikaa tuotantoa ja pääomia, toisaalta liian vähän ostovoimaa ja työpaikkoja, koska tuotantovälineisiin sijoitetulla pääomalla on taipumus kasvaa nopeammin kuin työvoiman kysyntä. Nykyinen kriisi ei ole kuitenkaan vain tavanomainen suhdannekriisi.

Kansainvälinen kilpailu on vienyt yritysten voittoasteita alemmas, ja yritykset hakevat lisää tuottoja pääomille painamalla alas työehtoja, veroja ja muita yhteiskunnallisia vastuita. Etenkin isot yhtiöt ovat hajauttaneet tuotantoa hakiessaan halpaa työvoimaa,

raaka-aineita ja uusia markkinoita. Toisaalta yritysten tuloksista on yhä suurempi osa jaetaan osinkoina ja sijoitetaan keinotteluun rahoitusmarkkinoilla – sen sijaan, että tehtäisiin tuotannollisia investointeja ja palkattaisi työntekijöitä.

Valtavasti paisuneilla pääomilla haetaan isompia voittoja ja keinotellaan pörssiosakkeilla, valuuttakursseilla, kuvitteellisiin odotusarvoihin perustuvilla johdannaisilla ja muilla rahoitusmarkkinainstrumenteilla. Samalla kun pääoma kiertää maanisesti ympäri maailmaa ja bittiavaruudessa hunajapaikkoja ja pikavoittoja rohmuten, on se entistä vähemmän sidoksissa maantieteellisiin, tuotannollisiin tai valtiollisiin alueisiin.

Mitä enemmän rahapääoma irtaantuu reaalityaloudesta, sen vähemmän se välittää työstä, jolla luodaan uusia arvoja ja hyvinvointia. Tyhjästä ei voi kuitenkaan loputtomiin nyhjäistä, ja kasinotalouden kuplat puhkeavat ennemmin tai myöhemmin.

Nykyinen kriisi onkin ennen muuta suurimpien kansainvälisesti toimivien pankkien ja sijoittajien pienen piirin hallitseman finanssivetoisen kapitalistisen järjestelmän kriisi. Kymmenen suurinta pankkia hallitsee noin 75 % maailman valuuttakaupasta, jossa liikkuu vuodessa yli 1 000 biljoonan dollarin arvosta rahaa. 14 suurpankkia hallitsee 80–90 % johdannaismarkkinoista. Näillä virtuaalimarkkinoilla pyörii jo 20 kertaa enemmän rahaa kuin on kaikkien reaalityaloudessa tuotettujen tavaroiden ja palvelujen rahassa laskettu arvo.

EU:n kriisipaketit ovat esimerkki siitä, miten pankkiirit, suur-sijoittajat ja vahvimmat valtiot pyrkivät selviytymään itse aiheuttamastaan kriisistä laittamalla laskut muiden maksettavaksi. Kyse ei olekaan vain talouskriisistä, vaan myös valtavasta tulojen, varallisuuden ja vallan uudelleenjakamisesta finanssimarkkinoita hallitsevan rikkaan eliitin hyväksi.

Samalla kun yksityisten pankkien ja sijoittajien velkoja on siirretty valtioiden vastuulle, on valtioiden rahoituspohja kaventunut etenkin kehittyneissä maissa. Verotulot ovat vähentyneet, kun uuden teknologian käyttöönotosta ja tuotannon siirtämisestä halvan työvoiman maihin on seurannut työpaikkojen karsimista.

Verotuloja on vähentänyt myös tulojaon muutos kevyemmin verotettavien pääomatulojen hyväksi. Tuhannet miljardit katoa-

vat veroparatiiseihin, joihin arvioidaan sijoitetun jopa kolmasosa maailman varallisuudesta.

Lisäksi valtiot ja kunnat ovat itse vähentäneet tulojaan yksityistämällä kannattavia yrityksiä ja liikelaitoksia. Hallitukset ovat pahentaneet kriisiä myös julkisten menojen leikkaamisella, joka on ajanut niin Suomen kuin euroalueen talouden taantumaan.

Monien kriisien vyyhti

Finanssimarkkinoiden tuhoisan roolin ohella nykyisen kriisin erityisenä piirteenä on monien toisiinsa liittyvien kriisien samanaikaisuus. Pääomien ylikasautumis- ja finanssikriisiin yhdistyvät muun muassa velka- ja pankkikriisit, eurojärjestelmän kriisi, energiakriisi, ruoka- ja ympäristökriisit, YK-järjestelmän kriisi sekä politiikan uskottavuuskriisi.

Kyse on kapitalistisen järjestelmän kriisistä ja samalla nykyisen taloudellisen kehityksen mallin kriisistä. Kun aikaisemmat sukupolvet saattoivat odottaa tulevaisuudelta etenemistä kohti parempia aikoja, on ihmiskunta nyt tilanteessa, jossa sen koko tulevaisuus on uhattuna.

Ilmastonmuutos ja luonnon tuottokyvyn heikentyminen kertovat, miten suurista ja vakavista asioista on kyse. Tietoa ja teknologioita monien ongelmien ratkaisemiseksi on olemassa. Taloudellisen kilpailun ja voitontavoittelun vuoksi ei esimerkiksi energiaa säästäviä ja uusiutuvan energian teknologioita ole kuitenkaan saatu käyttöön laajassa mitassa. Myös tieto on kauppavarana.

Kylmän sodan päättymisen ja globalisaation lisäämien keskinäisten riippuvuuksien piti tuoda uusi rauhan aika. Kilpailu energiavaroista ja maailmanherruudesta on kuitenkin johtanut jatkuviin sotiin erityisesti Lähi-idän strategisesti tärkeillä alueilla.

Yli 1 400 miljoonaa ihmistä elää köyhyydessä ja joutuu sinnittelemään vähemmällä kuin yhdellä eurolla päivässä. Samaan aikaan asevarusteluun käytetään maailmassa 1 750 miljardia dollaria vuodessa. Murto-osalla näistä miljardeista voitaisiin rahoittaa YK:n kehitysohjelmat, joilla poistettaisiin nälänhädät, äärimmäinen köyhyys ja pahimmat ympäristöongelmat.

On selvää, että näin ei voi jatkua loputtomiin. Suomessa, Euroopassa ja maailmassa ollaan poikkeuksellisen tärkeiden ja kauaskantoisten valintojen edessä.

Yhä harvemmat luottavat markkinoiden, suuryhtiöiden, hallitusten ja EU:n kykyyn vastata näihin uusia ratkaisuja vaativiin ongelmiin. Paradoksaalista on, että samaan aikaan, kun vasemmiston kannatus Suomessa on alempana kuin koskaan ja eduskunnan vasemmistopuolueet ovat mukana hallituksessa toteuttamassa entistä oikeistolaisempaa politiikkaa, ovat vasemmistolaisen politiikan peruskysymykset entistä ajankohtaisempia: Miten jaetaan tulot oikeudenmukaisemmin, torjutaan työttömyys ja turvataan kaikkien hyvinvointi? Onko ihminen taloutta varten vai päinvastoin? Miten rajoitetaan pankkien ja suuryhtiöiden valtaa? Kuinka taloutta voidaan ohjata demokraattisesti? Miten yhdistetään sosiaalisesti oikeudenmukainen ja ekologisesti kestävä kehitys? Ovatko kansat veljet ja siskot keskenään?

3. Tie ulos kriisistä

Irti leikkauspolitiikasta

Julkisten menojen leikkaaminen ei ratkaise talous- ja finanssi-kriisiä. Päinvastoin se on osa ongelmaa. Leikkaamalla julkisia menoja syvennetään talouden taantumaa, vaikeutetaan kriisistä ulospääsyä ja lisätään eriarvoisuutta ja turvattomuutta.

Kriisistä ulospääsemiseksi tarvitaan toimia, joilla saadaan aikaan uutta arvoa, työllisyyttä ja investointeja yhteiskunnallisesti hyödyllisiin hankkeisiin. Rahoitusmarkkinoiden virtuaalitaloudessa keinottelun sijasta on ohjattava rahaa reaaliseen talouteen, jossa työllä luodaan käyttöarvoja ja hyvinvointia.

Kun kriisin keskeisenä tekijänä on pääomien ylikasautuminen ja yritysten tuottojen hasaaminen keinotteluun rahoitusmarkkinoilla, edellyttää kriisin voittaminen sitä, että työn ja pääoman väliseen tulonjakoon puututaan. Tämän funktionaalisen tulonjaon muuttaminen työtulojen hyväksi on sellainen rakennemuutos, jota tarvitaan – mutta joka on tyystin sivuutettu hallitusten rakenneohjelmissa.

Työn ja pääoman välisen tulonjaon muuttaminen työtulojen hyväksi on perusteltua tulonjaon oikeudenmukaisuuden, työllisyyden, julkisen talouden rahoituksen ja kansantalouden kehityksen kannalta. Se voidaan toteuttaa lyhentämällä työaikaa an-

siotasoa heikentämättä, parantamalla perusturvaa ja minimipalkkoja sekä muuttamalla verotus oikeudenmukaisemmaksi.

Työajan lyhentäminen ja työllisyys

Työn tuottavuuden kasvu on luonut edellytykset lisätä yleistä hyvinvointia niin, että samalla voidaan vähentää työn rasittavuutta ja lisätä vapaa-aikaa. Työn tuottavuuden kasvun hedelmät jakautuvat – ja jaetaan – kuitenkin nyt kovin epätasaisesti.

Yhtäältä on suuri työttömien ja pätkätoitä tekevien joukko, ja toisaalta työelämässä monet uupuvat lisääntyvien tehtävien ja kovenevan työtahdin alle. Tuotanto kasvaa, mutta se tehdään aiempaa pienemmällä työntekijöiden määrällä. Joidenkin työehdot ovat parantuneet ja työn itsenäisyys lisääntynyt, mutta useimpien työtä leimaa alituinen kiire, pakkotahtisuus, kapea-alaisuus ja epävarmuus. Työt seuraavat monilla kotiin, ja osa vapaa-ajasta muuttuu maksamattomaksi työksi.

Työaikaa lyhentämällä voidaan työtä jakaa tasaisemmin. Se helpottaisi työssä jaksamista ja antaisi lisää aikaa perheelle, ystäville, harrastuksille ja itsensä kehittämiseksi. Työajan lyhentämisen toteuttaminen ansiotasoa alentamatta olisi merkittävä tulonsiirto palkansaajien hyväksi.

Tämä voi tuntua radikaalilta, mutta muutos vain korjaisi työn ja pääoman välisen funktionaalisen tulojaon lähelle 1900-luvun lopun pitkän aikavälin keskiarvoa. Samalla työajan lyhentämisen toteuttaminen niin, että syntyy lisää työpaikkoja, vähentäisi sosiaalisia menoja ja lisäisi verotuloja. Se vahvistaisi kotimaista ostovoimaa, joka vaikuttaa positiivisesti talouden yleiseen kehitykseen ja kotimarkkinoiden varassa toimivien pk-yritysten asemaan.

Työpäivän tai viikoittaisen työajan lyhentämiseksi on esitetty monia malleja ja niiden kokeiluista on hyviä kokemuksia. Monilla aloilla – etenkin siellä, missä on kysyntää tuotteille ja laajempia palvelutarpeita – voidaan työaikaa lyhentää 6 + 6 -tunnin työaikamallilla. Tässä mallissa työtä tehdään kahdessa 6 tunnin vuorossa ja sitä varten palkataan lisää työntekijöitä.

Näin voidaan käyttää koneita, laitteita ja tiloja tehokkaammin. Samalla helpotetaan esimerkiksi palvelujen saamista ja vähennetään liikenteen ruuhkia. Sielläkin, missä tehdään jo nyt töitä

useammassa vuorossa, voi työn tuottavuus parantua, kun työssä jaksetaan paremmin lyhemmän työajan vuoksi.

Jotta työajan lyhentäminen todella parantaa työllisyyttä eikä johda hiostuksen lisäämiseen, pitää työntekijöiden voida osallistua ja vaikuttaa töiden organisoimista, investointeja ja tuottojen ohjaamista koskeviin ratkaisuihin. Tämä koskee niin yrityksiä kuin muitakin työyhteisöjä.

Työajan lyhentämiseen on tarpeen liittää myös eräitä sen vaikutuksia tasoittavia toimia, koska olosuhteet ja tuloksen tekemisen mahdollisuudet vaihtelevat kaupallisen ja ei-kaupallisen toiminnan, suuryhtiöiden ja pienyritysten tai esimerkiksi teollisuuden ja julkisten palvelujen välillä. Valtiolle työllisyyden paraneamisen seurauksena kertyviä säästöjä ja lisätuloja on syytä ohjata kuntien ja pienyritysten tukemiseen. Samoin tarvitaan toimia, joilla edistetään työttömien kouluttautumista uusiin tehtäviin ja tunnustetaan laajemmin myös kansalaisyhteiskunnan piirissä tehtävän työn arvo.

Suomen taloudellinen menestys ei voi rakentua kilpailemiseen halvoilla palkoilla ja keunoilla työoloilla. Voimme kehittää osamiseen, erikoistumiseen ja ekologisuuteen perustuvaa tuotantoa ja nojata vahvasti myös kotimarkkinoihin. Tämä edellyttää panostamista työntekijöiden hyvinvointiin, koulutukseen ja mahdollisuuksiin vaikuttaa omaan työhönsä.

Työajan lyhentäminen ja sen toteuttaminen työntekijöiden kanssa yhdessä sovittavalla tavalla on tässä tärkeä keino. Viime kädessä on kyse siitä, mitä varten työtä tehdään, miten itse kukin voi kehittää työtään ja nauttia yhteisen työn tuloksista.

Perusturva ja minimipalkka

Yli 700 000 suomalaista elää EU:n määritelmien mukaisen köyhyysrajan alapuolella. Sosiaaliturvaan ja kuntien palveluihin 1990-luvun alun laman jälkeen tehtyjen leikkausten jäljet näkyvät vielä tänäkin päivänä. Niiden hinta on inhimillisesti mittamaton ja myös kansantaloudelle suuri. On laskettu, että jokainen pysyvästi syrjäytyvä – syrjäytetty – nuori maksaa yhteiskunnalle jopa 1,2 miljoonaa euroa vuosien mittaan menetettynä työpanoksena ja lisääntyneinä menoina.

Vuoden 2012 alussa pienimpiin eläkkeisiin ja työttömyysturvaan tehtyjen pienten parannusten jälkeen ovat taas voimistuneet puheet sosiaaliturvan ”muuttamisesta vastikkeelliseksi”. Ikään kuin nuoret tai työttömät olisivat henkilökohtaisesti syyppäitä siihen, että puuttuu kymmeniä tuhansia opiskelupaikkoja ja satojatuhansia työpaikkoja. Sosiaaliturva on sitä paitsi jo nyt merkittävältä osin vastikkeellista. Näin on jopa siinä määrin, että usein on kyse vaikeuksissa olevien ihmisten pakottamisesta palkattomaan työhön.

Perusturvan parantaminen on välttämätöntä köyhyyden torjumiseksi. Samalla se on universaalia hyvinvointipolitiikkaa. Useimmat meistä tarvitsevat toimeentuloturvaa jossain elämänsä vaiheessa. Sitä tarvitaan esimerkiksi työttömyyden, sairastumisen ja vanhuuden varalle. Perusturva on tärkeää myös työelämässä oleville, koska työnantajien on vaikeampi polkea työehtoja, jos perusturva on kunnossa.

Toimeentuloturvan minimitasot ovat pitkään jääneet jälkeen elinkustannusten ja ansiotason kehityksestä. Toimeentulotuen perusosa on 1990-luvun alun tasolla, vain 405–525 euroa kuukaudessa. Siihen voi saada harkinnanvaraista lisää, mutta perusosaa voidaan tietyissä tilanteissa myös leikata jopa 40 %.

Työttömyysturvan peruspäiväraha ja työmarkkinatuki ovat noin 700 euroa kuukaudessa. Vähimmäiseläke on vajaat 740 euroa kuukaudessa. Eläkkeiden ns. taitetun indeksin ja elinaikaker-toimen myötä pienipalkkaisia, pätkätöitä tekeviä ja pitkäaikaisyöttömiä odottaa köyhä vanhuus. Opintoraha on noin 250–300 euroa, ja siihen voi saada asumislisää muutamasta kymmistä noin 200 euroon asti.

Toimeentuloturvaan liittyy monia nöyryyttäväksi koettuja ja byrokraattisia menettelytapoja. Tukea voi joutua odottamaan jopa useamman kuukauden. Viimesijaiseksi tarkoitettua toimeentulotukea ei aina saa lain edellyttämän enintään seitsemän työpäivän kuluessa. Tukea joutuu hakemaan monelta luukulta, ja tukien yhteensovittamisessa on ongelmia, jotka vaikeuttavat lyhytaikaisten töiden vastaanottamista.

Toimeentuloturvan vähimmäistasojen nostaminen niin, että kenenkään ei tarvitse elää köyhyydessä, on kova vaatimus. Sen hintalappu on useampi miljardi euroa vuodessa.

Ihmisarvoisen elämän edellyttämän toimeentulon turvaaminen kuuluu kuitenkin jokaisen ihmisen perusoikeuksiin. Suomessa on siihen varaa. Se, mihin meillä ei ole varaa, on jättää sadat tuhannet kanssaihmisemme syrjään, vaille riittävää perusturvaa.

Toimeentuloturvasta on esitetty monenlaisia malleja ja asioista puhutaan monin eri käsittein. Itse tarkoitan perusturvalla taloudellista tukea niissä elämäntilanteissa, joissa henkilö ei voi muuten saada toimeentuloaan työttömyyden, pätkätöiden, opiskelun, lasten saamisen, vanhuuden, sairauden tai muun vastaavan syyn takia. Se koskisi jokaista Suomessa vakinaisesti asuvaa, mutta se ei ole kansalaispalkka tai perustulo, jota maksettaisiin automaattisesti elämäntilanteesta riippumatta. Tarkastelen perusturvaa osana kokonaisuutta, johon kuuluvat myös työaika ja työllisyyttä, minimipalkkaa ja verotusta koskevat uudistukset.

Mikä sitten on riittävä taso turvaamaan ihmisarvoisen elämän edellyttämän toimeentulon? Siinä on tietysti elämäntilanteiden mukaisia eroja. Siksi perusturvan rinnalla tarvitaan harkinnanvaraisia ja ansiosidonnaisia tukia.

Tarveharkintaisilla tukijärjestelmillä otetaan huomioon esimerkiksi asumiskustannusten eroja. Työtuloilla voisi jatkossakin parantaa toimeentuloaan ja sosiaaliturvaansa. Lisäksi tarvitaan muita sosiaalipoliittisia järjestelmiä, kuten lapsilisät, kotihoidontuet, elatustuet, omaishoidontuet, vammaistuet ja kotoutumistuki.

Jos perusturvan vähimmäistaso nousee selvästi nykyisestä, se vähentää muun tuen tarvetta. Esimerkiksi toimeentulotuen ja asumistuen menot vähenevät. Ihan helppoa erilaisten tukien yhteensovittaminen ei ole, koska muutokset vaikuttavat moniin asioihin ja järjestelmät ovat moninaisia.

Eräs yhteensovittamisen haaste on kysymys perusturvan ja ansiosidonnaisen työttömyysturvan välisestä kytköksestä. Kun peruspäiväraha on myös ansiosidonnaisen työttömyysturvan pohjana, nostaa perusturvan korotus automaattisesti myös ansiosidonnaista päivärahaa ja siten kustannuksia. Toisaalta peruspäiväraha on jäänyt jatkuvasti jälkeen, kun sitä ei ole sidottu ansiokehitykseen.

Tätä kuilua voidaan kaventaa korottamalla perusturvan tasoa kertaluontoisesti. Samalla ansiokehitysindeksiin sidotaan sekä perusturva että ansiosidonnaisen päivärahan laskennassa käytetty perusosan ja ansio-osan taitekohta.

Suomen kommunistinen puolue on esittänyt uudistusta, jolla perusturvan taso nostettaisiin vaiheittain useamman vuoden kuluessa 1 200 euroon kuukaudessa. Uudistus koskisi työttömyyspäivärahaa ja työmarkkinatukea, pieniä eläkkeitä, toimeentulotuen perusosaa, opintorahaa, kuntoutusrahaa, alimpia sairauspäivärahoja sekä äitiys-, isyys- ja vanhempainrahoja. Erilaiset perustoimeentulojärjestelmät koottaisiin ja yhtenäistettäisiin Kelan hoidettavaksi perusturvaksi.

Näin syntyisi yhtenäinen ja kattava järjestelmä, jossa tukea ei tarvitse hakea monelta luukulta ja jossa sen saaminen ei vaihtelee asuinkunnan mukaan. Samalla kunnissa vapautuisi työntekijöiden aikaa varsinaiseen sosiaalityöhön.

Lisäksi verotettavan tulon alaraja nostettaisiin esityksessä perusturvan tasolle, jotta kenenkään ei tarvitse hakea toimeentulotukea verojen takia. Tämä korvataan kunnille, joiden vetotuloja se vähentää.

Tällaisen uudistuksen kustannuksia on vaikea laskea, koska ne riippuvat monista muuttujista ja erilaiset tulonsiirrot vaikuttavat toisiinsa. SKP:n aloitteeseen liittyy alustavia laskelmia kustannuksista. Valtiontalouden näkökulmasta puhutaan usean miljardin lisärahoituksesta perusturvaan. Summa riippuu muun muassa työllisyyden kehityksestä.

Toisaalta perusturvaan laitettava raha ei ole vain menoerä. Osa palautuu verotuloina, kun perusturvan parantaminen edistää työllistymistä ja kotimarkkinoita. Lisäksi perusturvan parantaminen vähentää asumistuen, toimeentulotuen, koulutuksen sekä sosiaali- ja terveystalouden muita menoja.

Vapaus valita toisin -verkoston Vaihtoehto-SATA-komitean piirissä tehtiin laskelmia vähän pienemmän perusturvan parantamisen taloudellisista vaikutuksista. Komiteassakin päädyttiin siihen, että nettokustannus jää yleisesti oletettua pienemmäksi, koska perusturvan korotus menee suoraan kulutukseen, tarve muihin tulonsiirtoihin vähenee ja tasaisempi tulonjako edistää talouskasvua.

Isoista summista on joka tapauksessa kyse, jos aiotaan toteuttaa perustuslain 19 § velvoite turvata jokaiselle välttämätön toimeentulo. Väitän, että kyse on kuitenkin ennen muuta poliittisista valinnoista.

Onko esimerkiksi tärkeämpää alentaa yritysten maksamia yhteisöveroja lähes miljardilla vai torjua köyhyyttä? Tai jos kokonaisveroaste olisi Suomessa samalla tasolla kuin esimerkiksi Tanskassa, kertyisi verotuloja vuodessa noin 8 miljardia euroa nykyistä enemmän. Rahaa löytyy myös eläkerahastoista, jotka ovat kasvaneet jo noin 150 miljardiin euroon. Lisäksi perusturvaa voidaan rahoittaa palauttamalla työnantajien kansaneläkemaksu ja porrastamalla se niin, että suuret ja pääomavaltaiset yritykset maksavat suurempia maksuja.

Perusturvan uudistamisen lisäksi tarvitaan vähimmäispalkkalaki. Työmarkkinoiden muutosten ja ulkomaisen työvoiman käytön lisääntymisen takia on vaikea taata vähimmäispalkkoja pelkästään työehtosopimuksilla. Toisaalta laki vähimmäispalkasta voisi vahvistaa työehtosopimusten yleissitovuutta ja ehkäistä pyrkimyksiä luoda Suomeen laajamittaiset halpatyön markkinat. Etenkin monilla naisvaltaisilla palvelualoilla palkka voi olla jo nyt niin pieni, että sillä ei tule toimeen, vaan on tehtävä kahta työtä tai on turvauduttava toimeentulotukeen.

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK on esittänyt työehtosopimusten vähimmäispalkaksi 1 800 euroa kuukaudessa kokoaikatyössä. Tämä on perusteltu vaatimus. Euroopan vasemmiston piirissä on kehitelty myös aloite eurooppalaisesta minimipalkasta, joka olisi 60 % kunkin maan keskipalkasta. Suomessa 1 800 euroa kuukaudessa on lähellä tuota tasoa. Eurooppalainen sopimus minimipalkasta auttaisi varmistamaan, että samasta työstä samassa maassa maksetaan sama palkka.

Oikeudenmukaisempi verotus

Eniten veroja suhteessa tuloihinsa maksavat Suomessa työttömät, eläkeläiset ja muut sosiaaliturvan varassa elävät. Keveimmin verotetaan pääomatulojen saajia. Tämä ero näkyy myös, kun verrataan Suomen verotusta muihin EU-maihin.

EU:n tilastoviraston Eurostatin mukaan työn ja kulutuksen verotus on Suomessa selvästi kireämpää kuin EU-maissa keskimäärin. Sen sijaan pääomaverojen osuus kaikista veroista on EU:n keskiarvoa lievempää. Erilaisten pääomaan kohdistuvien verojen osuus oli vuonna 2011 Suomessa 15,5 %, kun EU-maiden keskiarvo oli 20,5 %. Euroissa ero tarkoittaa 4 miljardia euroa.

Suomessa on puhuttu paljon veroasteen alentamisesta. Vähemmälle huomiolle on jäänyt toinen, periaatteellisesti tärkeä ja iso muutos. Verotuloista kerätään enää 6–7 % progressiivisella valtion tuloverotuksella. Yhä suurempi osa veroista kerätään lähes tasaveron kaltaisella kunnallisverolla ja raskaimmin pienituloisiin kohdistuvilla välillisillä veroilla.

Oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden näkökulmasta verotuksen pitäisi perustua veronmaksukykyyn ja kaikkia tuloja pitäisi verottaa samalla tavalla. Tämä tarkoittaa, että pääomatulot pitää laittaa verotuksessa samalle viivalle muiden tulojen kanssa ja verottaa niitä progressiivisesti. Ei ole oikein, että pääomatulojen saajat voivat elellä ”vapaamatkustajina”, nauttia julkisista palveluista maksamatta pääomatuloistaan lainkaan kunnallisveroa.

Verotuloja voidaan lisätä myös vahvistamalla progression vaikutusta niin, että pienituloisten verotusta ei kiristetä. Tämä tehdään niin, että kiristetään keskimääräistä suurempien ansiotulojen verotusta esimerkiksi 4 000 euron kuukausituloista alkaen ja muuttamalla kunnallisvero progressiiviseksi.

Suomen hallitukset ovat aiemmin arvostelleet valtioiden ”verokilpailua”, jossa houkuteltaan yrityksiä ja pääomia veroeduilla. Sen on huomattu murentavan hyvinvointipalvelujen ja sosiaaliturvan rahoitusta. Kataisen kuuden puolueen hallitus on kuitenkin lähtenyt mukaan verokilpailuun alentamalla rajusti yhteisöveroa, 26 %:sta 20 %:iin.

Yritykset perustella tätä veronkevennysten ”dynaamisilla vaikutuksilla” ovat osoittautuneet kuitenkin katteettomiksi. Työpaikkojen vähentäminen ja pääomien virtaaminen ulos (myös Suomea kireämmän verotuksen maihin) jatkuu, vaikka yhteisövero on pudotettu huomattavasti EU-maiden keskimäärin 26–27 % tason alapuolelle. Yritysten yhteiskuntavastuuta pitäisiikin vahvistaa perumalla yhteisöveron alennukset muilta kuin ihan pieniltä yrityksiltä.

Ympäristöverojen merkitys on kasvanut. Periaatteessa niillä voidaan ohjata luonnonvarojen kulutusta ja edistää ympäristönsuojelua. Nämä tavoitteet ovat kuitenkin jääneet toissijaisiksi, ja ympäristöveroja on käytetty lähinnä valtiontalouden rahoituskeinona.

Vielä vähemmän on ympäristöveroja lisättäessä otettu huomioon vaikutuksia tulonjakoon. Ympäristöveroja voi kuitenkin muuttaa sosiaalisesti oikeudenmukaisemmiksi. Esimerkiksi energiamaksuja voidaan porrastaa niin, että välttämättömintä peruskulutusta verotetaan kevyemmin ja tuhlailevaa kulutusta kireämmin. Olennainen kysymys on myös, miten verotuksella vaikutetaan jo tuotannossa tehtäviin ratkaisuihin eikä vasta myöhemmin kulutuksessa.

Ympäristöverot ovat esimerkki siitä, että verotuksella voi pyrkiä ehkäisemään haitallista toimintaa. Tällaisia tavoitteita on esitetty myös alkoholin ja tupakan kaltaisten tuotteiden verotukselle.

Vastaavasti voidaan ajatella, että koska spekulatiivisilla pääomaliikkeillä on vahingollisia yhteiskunnallisia vaikutuksia, pitäisi niitä pyrkiä vähentämään verotuksella. Onhan rahoitusmarkkinoiden keinottelu tuhonnut teollisuutta, ajanut kriisiin useita kuntia, ruokkinut harmaata taloutta ja vähentänyt työllisiä investointeja.

Rahoitusmarkkinoihin sekä pörssi- ja valuuttakauppaan kohdistuvalla pienelläkin varainsiirtoverolla voidaan vähentää spekulatiivisia pääomaliikkeitä. Samalla voidaan myös kerätä lisärahoitusta esimerkiksi köyhyden torjumiseen.

Talouden ekologinen rakennemuutos

Ihminen ei voi elää puuttumatta luontoon ja hyödyntämättä sen antimia. Se ei kuitenkaan tarkoita, että voisimme suhtautua luontoon vain välineellisesti ja mitata sen arvoa vain taloudellisella hyödyllä.

Tähän havahduttiin jo 1960-luvulla, mutta monista ympäristönsuojelun hyväksi tehdyistä toimista huolimatta ekologiset ongelmat kärjistyvät. Erityisen hälyttäviä ovat tiedot ilmastonmuutoksen kiihtymisestä ja yhä useampien lajien katoamisesta. Ih-

miskunnan ekologinen jalanjälki ylittää maapallon tuotto- ja kestokyvyn rajat.

Miksi kehityksen suunta ei ole kääntynyt? Syitä on epäilemättä monia. Pitkän ajan kuluessa muotoutuneet käytännöt ja ajattelutavat eivät muutu hetkessä. Viime kädessä on kyse siitä, että kapitalistista taloutta hallitsee vaihtoarvojen ja pääomien kasaaminen. ”Kasaaminen kasaamisen vuoksi, tuotanto tuotannon vuoksi” on kapitalismissa itseisarvo, kuten Karl Marx *Pääomassa* kirjoitti.

Onko vaihtoehtona degrowth, tuotannon ja kulutuksen supistaminen? Kohtuus on epäilemättä paikallaan ja taloudellisen kasvuideologian kyseenalaistaminen tarpeen. BKT ei todellakaan ole ihmisten hyvinvoinnin mittari.

Mutta jos jäädään vain kysymykseen kasvu vai ei-kasvu, ollaan edelleen määrällisen ajattelun puitteissa. Miinusmerkkinen kasvu ei sinällään tuota sen enempää hyvinvointia kuin talouskasvu. Tästä kertovat sosiaaliset vaikeudet, jopa humanitaariset katastrofit, joihin talouslama on monissa maissa johtanut.

On olemassa monia keksintöjä ja teknologioita, joilla voidaan säästää luonnonvaroja, parantaa ekotehokkuutta, vähentää energian kulutusta ja siirtyä pääsääntöisesti uusiutuvien energialähteiden käyttöön. Tuhlailevasta kertakäyttötaloudesta voidaan siirtyä kierrätykseen ja uudelleenkäyttöön, eikä vain kotitalouksissa vaan koko kansantaloudessa.

Markkinat eivät kuitenkaan kykene huolehtimaan talouden ekologisesta rakennemuutoksesta. Talouden kehitykselle voidaan määritellä toisenlaiset kriteerit, kuten sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja ekologinen kestävyys. Mutta tämäkään ei auta, jos taloutta ohjaa yhä pääoman voitontavoittelu.

Talouden sovittaminen puitteisiin, jotka eivät ylitä luonnon kesto- ja tuottokykyä ja jotka turvaavat luonnon monimuotoisuuden ja ekosysteemien toimintakyvyn, vaatii radikaaleja muutoksia. Energiaa ja muita luonnonvaroja säästävien tuotanto- ja kulutustapojen lisäksi on puututtava markkinoiden vapauteen ja ulotettava demokratia talouden alalle.

Energiataloudessa ei saada aikaan välttämättä tarvittavaa rakennemuutosta päästökaupan kaltaisilla markkinamekanismeilla. Tarvitsemme energiatuotannon laajaa yhteiskunnallista omis-

tusta ja demokraattista ohjausta. Tällä voidaan varmistaa se, että energiaa säästävät ja uusiutuvaan energiaan perustuvat teknologiat otetaan mahdollisimman nopeasti ja laajassa mitassa käyttöön.

Ekotehokkaat teknologiat eivät sinällään johda välttämättä energian ja muiden luonnonvarojen kulutuksen vähenemiseen. Kulutus voi jopa lisääntyä, jos ekotehokkuus tuo myös edullisemmat hinnat. Tästäkin syystä on tarpeen alistaa markkinat demokratialle. Tuotteiden hinnoittelulla ja verotuksella voidaan esimerkiksi vähentää tuhlailevaa kulutusta, mutta turvata kaikille mahdollisuudet välttämättömään peruskulutukseen.

Ekologisen kehityksen kannalta iso kysymys on myös se, miten resurssit jakautuvat ja mihin työn tuottavuuden kasvua käytetään. Rikkaita suosiva tulonjako on ympäristön kannalta huono asia, koska se lisää kerskakulutusta. Jakamalla tulot ja resurssit oikeudenmukaisemmin niin Suomessa kuin maailmalla voidaan turvata kaikille perustarpeet lisäämättä määrällistä luonnonvarojen kulutusta.

Työn tuottavuuden kasvua voidaan käyttää vapaa-ajan lisäämiseen ja työelämän muuttamiseen inhimillisemmäksi. Samalla voidaan lisätä henkisen työn osuutta ja kehittää ei-materiaalisia palveluja.

Ympäristöystävällisten teknologioiden ja tuotteiden kehittäminen tarjoaa monia mahdollisuuksia, joilla voidaan helpottaa Suomen talouden rakenneongelmia.

Esimerkiksi puunjalostusteollisuuden ongelmat eivät johdu hintakilpailukyvyn puutteesta vaan tuotekehitykseen, investointeihin ja johtamiseen liittyvistä heikkouksista. Yhtiöt ovat tehneet valtavia investointeja ulkomaille, lähinnä perinteiseen sellun ja paperin valmistukseen – ja ulkoistaneet näin ympäristöongelmia kehittyviin maihin. Toisaalta metsäyhtiöt ovat laiminlyöneet ja viivytelleet uusien tuotteiden, kuten biotuotteiden, nanomateriaalien, älypaperien, lääkeaineiden ja rakennusmateriaalien kehittämistä.

Kemijärven tehtaan alasajo on esimerkki siitä, miten ratkaisuja on tehty lyhytnäköisesti kvartaalitalouden ehdoilla: koko alueen kehitystä koskevista seurauksista ei ole piitattu ja työntekijöiden esittämät vaihtoehdot on sivuutettu.

Energiaa säästävät laitteet, uusiutuvan energian teknologiat ja älykkäät verkot tarjoavat myös metalliteollisuudelle nopeasti kasvavia markkinoita. Esimerkiksi tuulivoimateknologian kehittäminen työllistää monta kertaa enemmän työntekijöitä kuin ydinvoiman rakentaminen. Ekologiset puhtaat kotimaiset tuotteet voivat olla maatalouden valttikortteja, joilla pärjätään elintarviketuotannon kiristyvässä kansainvälisessä kilpailussa.

Ilmastonmuutos kertoo siitä, miten suurista ja kiireellisistä asioista on kyse. Ilmastositoumusten aikaansaamisen vaikeus taas heijastaa sitä, että pelissä ovat isot taloudelliset intressit. Suuryhtiöiden vaikutus hallitusten politiikkaan on estänyt tiukkojen sopimusten syntymisen ja jarruttanut konkreettisia toimia, vaikka laajat kansalaisliikkeet ja asiantuntijat kiirehtivät siirtymistä hiilineutraaliin talouteen.

Tässäkin asiassa näkyy kapitalismin pyrkimys tehdä kaikesta kauppatavaraa. Esimerkiksi päästökaupan avulla yhtiöt nostavat hintoja samalla, kun ne pyrkivät itse väistämään päästöjen vähentämistä vastuutaan. Lisäksi huomiota herättää, että ilmastoneuvottelujen asialistalta on jätetty pois sodat ja asevarustelu, jotka ovat suurimpia ympäristörivoksia.

Toisenlainen Eurooppa

Kun Suomi liittyi Euroopan unioniin, meille luvattiin vakaata talouskasvua, investointeja, työllisyyttä, hyvinvointia ja vaikuttamista tärkeisiin päätöksiin. Toisin on käynyt. Talous on jo toistamiseen taantumassa, investoinnit ovat vähentyneet, työttömyys kasvaa ja köyhyys lisääntyy. Päätösvaltaa on siirtynyt yhtiöiltä rahoitusmarkkinoille ja toisaalta Brysseliin. Vakaan kehityksen sijasta koko Euroopan unioni on historiansa pahimmassa kriisissä.

Kriisi on paljastanut eurojärjestelmän sisäiset ristiriidat ja sen, miten haavoittuvaksi talous- ja rahaliitto EMU on tehnyt jäsenvaltiot, kun niiltä oli viety talouspolitiikan keinovalikoimasta raha- ja valuuttapolitiikka.

Kun kansainvälisten rahoitusmarkkinoiden kuplat alkoivat puhjeta, siirrettiin pankkien ja suursijoittajien riskejä valtioiden vastuulle ja valtioiden velka kasvoi. Sen sijaan, että keinottelulle

olisi pantu piste, se jatkui ja myös valtioiden velkakirjoista tuli kasinotalouden pelimerkkejä. Julkisten menojen leikkaaminen ja palkkatason painaminen alas on pahentanut kriisiä ja vienyt euroalueen taantumaan. Kreikassa, Irlannissa, Portugalissa, Espanjassa ja Kyproksella velka- ja pankkikriisistä on tullut myös sosiaalinen, jopa humanitaarinen kriisi.

Euroalueeseen kuuluvien maiden taloudet ovat rakenteeltaan ja kehitykseltään erilaisia, ja ne kulkevat eri tahtia. Se, mikä on yhdelle sopiva euron kurssi, voi olla toiselle liian kova.

Ennen muuta Saksa on hyötynyt vahvasta eurosta. Sen vaihtotase on ylijäämäinen ja tuosta ylijäämästä pääosa tulee euroalueen sisämarkkinoilla käytävästä kaupasta. Kovimmin kriisi on iskenyt maihin, joiden vaihtotase on ollut 2000-luvulla alijäämäinen.

Valtioiden mahdollisuuksia selviytyä kriisistä on vaikeuttanut se, että ne eivät ole voineet lainata rahaa keskuspankilta eivätkä vaikuttaa korkotasoon velkakirjamarkkinoilla. Euroopan keskuspankilla (EKP) ei ole unionisopimuksen mukaan oikeutta antaa lainaa valtioille. Se on lainannut rahaa lähes nollakorolla yksityisille pankeille, jotka lainaavat sitä edelleen valtioille kovalla korolla. Kun kriisi kärjistyi, EKP lupasi ostaa tarpeen vaatiessa valtioiden velkakirjat, maksoi mitä maksoi. Näin pankkiireille on luotu lähes riskitön rahantekomahdollisuus.

Lisäksi on perustettu Euroopan vakausmekanismi, jossa ääni-valta jakautuu valtioiden rahoitusosuuksien mukaan ja jonka päätöksentekijät on vapautettu kaikesta poliittisesta, jopa juridisesta vastuusta. Vahvimpien valtioiden edustajat voivat vakausmekanismeissa jyrätä määränemmistöllään läpi tukea tarvitsevien maiden etujen vastaisia sopeutusohjelmia.

Uutena askeleena tiiviimmän liittovaltion muodostamisessa on talouskurisopimus, jolla EU:n komissiolle annettiin valtuudet kontrolloida jäsenvaltioiden budjetteja. Komissio sai myös valtuudet puuttua sanktioin, jos jäsenvaltio ei noudata sopimuksen kriteerejä, jotka koskevat julkisen talouden rakenteellista tasapainoa.

Samalla ”sosiaalisen Euroopan” tunnukset ovat väistyneet kilpailukyvyn ja rahoitusmarkkinoiden tieltä. EU:n direktiiveillä alistetaan julkisia palveluja markkinamekanismeille.

Suomen rooli euroalueen ja EU:n kriisissä on ollut erikoinen. Samat poliitikot, jotka vielä muutamia vuosia sitten kertoivat edistävänsä pohjoismaisen hyvinvointimallin vahvistumista EU:ssa, on nyt nähty Saksan hallituksen uskollisimpina liittolaisina ajamassa päinvastaista linjaa: vaikeuksissa olevien maiden julkisten palvelujen, palkkojen ja sosiaaliturvan leikkaamista, julkisen sektorin laajaa yksityistämistä ja parlamenttien päätösvalan sivuuttamista EU:n, EKP:n ja Kansainvälisen valuuttarahaston muodostaman ”troikan” komennolla.

Näillä ratkaisuilla ei ole ”pelastettu Eurooppaa” ja vielä vähemmän on otettu pääministeri Jyrki Kataisen kehumaa ”niskalenkkiä markkinavoimista”. Satojen miljardien eurojen tukipaketeilla on kyllä pelastettu pankkeja ja suursijoittajia.

Kriisimaiden velka ei ole suinkaan vähentynyt, vaan suurin osa tuesta on siirtynyt suoraan pankeille ja sijoittajille. Kriisin laskujen maksajiksi on pantu työläiset, toimihenkilöt, opiskelijat, eläkeläiset, työttömät ja muut vähävaraiset, joilla ei ole ollut osaa eikä arpaa kriisiin johtaneissa ratkaisuissa.

Mekin maksamme Suomessa tätä laskua. Julkista taloutta ”sopeutetaan” karsimalla menoja ja kiristämällä veroja samaan aikaan, kun EU:n vakausmekanismeille annetaan takauksia ja pääomia. Luottoluokittajien luottamus on hallitukselle tärkeämpää kuin äänestäjien luottamus ja edut.

Devalvaation on talouspolitiikan keinovalikoimassa korvannut ”sisäinen devalvaatio” eli kilpailukyvyyn turvaamisen nimissä tapahtuva työehtojen, sosiaaliturvan ja julkisten palvelujen heikentäminen. Sen sijaan, että valtio loisi työpaikkoja, pyrkii hallitus lisäämään työvoiman tarjontaa leikkaamalla sosiaaliturvaa ja luomaan näin laajat halpatyön markkinat. EU:n kilpailulainsäädäntöön vedoten laajennetaan julkisten palvelujen kilpailuttamista, yhtiöittämistä ja muuttamista yksityisiksi.

EU:n kriisipolitiikkaa vastaan on noussut ennennäkemättömän laaja eurooppalainen vastarinta. Siinä missä Suomessa puhutaan sievistellen ”sopeuttamisesta” ja ”rakennemuutoksista”, syyttää esimerkiksi Euroopan ammatillinen yhteisjärjestö EU:n johtajia ja hallituksia kurjistamisesta ja työntekijöiden perusoikeuksien polkemisesta. Eurooppalaisen ammattiyhdistysliikkeen siirtyminen laajasti vastustamaan EU:n politiikkaa ja kes-

keisiä unionisopimuksia on jäänyt Suomessa yllättävän vähälle huomiolle.

Eri puolilla Eurooppaa on nähty vuosikymmeniin laajimmat yleislakot ja mielenosoitukset, vallattu tehtaita ja julkisia tiloja, perustettu osuuskuntia ja solidaarisuusverkostoja. Ammattiyhdistysliikkeen, kansalaisjärjestöjen ja radikaalin vasemmiston laajempaa yhteistyötä on laajentunut. Useissa maissa kapitalisminvastaiset vasemmistolaiset puolueet ovat nousseet merkittäväksi vastavoimaksi ja vaihtoehdoksi niin EU-politiikalle kuin sen ruokkimille nationalistisille ja äärioikeistolaisille liikkeille.

Euroopan unioni on tienhaarassa. Jatketaanko nykyistä politiikkaa, joka vie laajojen väestöryhmien kurjistamiseen, pönkitää finanssimarkkinoita reaalityön kustannuksella, vahvistaa autoritaarisia valtarakenteita ja polkee kansojen itsemääräämisoikeutta? Vai lähdetäänkö rakentamaan toisenlaista Eurooppaa, jossa ihmisten ja luonnon hyvinvointi on tärkeämpää kuin markkinoiden vapaus, jossa demokratia ulotetaan sinne, missä nyt hallitsee raha?

Mielestäni on selvää, että sosiaalista, tasa-arvoista, ekologista ja demokraattista Eurooppaa ei voi rakentaa nykyisten EU-sopimusten pohjalta. Toisenlaisen Euroopan lähtökohdista, tavoitteista ja toimintamalleista tarvitaan laajaa keskustelua, eikä niistä voi päättää kansalaisten päiden yli.

Yli 30 kommunistisen, sosialistisen ja punavihreän puolueen muodostaman Euroopan vasemmiston tapaamisissa on hahmoteltu suuntaviivoja Euroopan uudelleenrakentamisesta. Tämä vaihtoehto on muotoutunut lukuisissa keskusteluissa puolueiden, ammattiyhdistysliikkeen, kansalaisjärjestöjen ja eri alojen asiantuntijoiden kanssa. Sen voi kiteyttää muutamiin pääkohtiin.

Ensinnäkin on hylättävä julkisten menojen ja kotitalouksien ostovoiman leikkaaminen, koska se vain pahentaa kriisiä. Tähän liittyy monenlaisia toimia minimipalkkojen, eläkkeiden ja julkisten palvelujen parantamisesta investointiohjelmiin, jotka luovat työpaikkoja sosiaalisesti hyödyllisiin ja ekologisesti kestäviin hankkeisiin. Kreikan kaltaisten kriisimaiden selviytymistä on autettava mitätöimällä pääosa niiden julkisesta velasta.

Toinen keskeinen asia on valtioiden vapauttaminen yksityisten rahoitusmarkkinoiden otteesta luomalla yhteiskunnallisesti

omistettu pankkisektori ja valtuuttamalla keskuspankki antamaan valtioille edullisia lainoja yhteiskunnallisesti hyödyllisiin tarkoituksiin. Samalla EKP ja koko rahoitussektori on saatettava demokraattiseen ohjaukseen.

Kolmanneksi on puututtava kriisin keskeiseen tekijään eli pääomien ylikasautumiseen ja finanssipääoman voittoihin. Tämä tarkoittaa työn ja pääoman välisen tulonjaon muuttamista työntekijöiden hyväksi, spekulatiivisten pääomaliikkeiden rajoittamista muun muassa varainsiirtoverolla, veroparatiisien lopettamista sekä rikkaiden ja suuryhtiöiden verojen lisäämistä.

Haasteena on lisäksi kehittää uudenlainen yhteistyön malli, joka luo demokraattisen suhteen kansalaisten ja eurooppalaisen päätöksenteon välille ja turvaa kansojen itsemääräämisoikeuden. EU-liittovaltion rakenteiden sijasta on vahvistettava kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia, kansalaisaloitteita, kansanäänestyksiä, vaaleilla valittavien elinten asemaa ja kansallista itsemääräämisoikeutta.

Yhteistyötä pitäisi myös rakentaa nykyistä EU:ta laajemmalla pohjalla ja riippumattomana Yhdysvalloista, Natosta ja transatlantisista vapaakauppahankkeista.

Uusi turvallisuuskäsitys

2000-luvun alun konfliktit, erityisesti Lähi-idässä toistaan seuranneet sodat, terrori-iskut, ydinaseet ja asevarustelun nielemät yhä suuremmat summat kertovat siitä, että sotilaalliseen voimaan ja vahvemman oikeuteen perustuva turvallisuuspolitiikka on tullut tiensä päähän.

Sotatoimet ja ”humanitaariset interventiot”, joihin on ryhdytty kansallisten etujen, terrorismin vastustamisen ja ihmisoikeuksien puolustamisen nimissä, ovat johtaneet vain sodan ja väkivallan kierteen laajenemiseen. Niillä ei ole suojeltu siviilejä, sillä nykyään sotien uhreista yli 90 % on siviilejä.

Nykyisin turvallisuusuhkat liittyvät erityisesti ympäristö-, ruoka- ja talouskriiseihin, eikä niitä ratkaista sodan keinoilla. Asevarustelu ja sodat vain pahentavat näitä ongelmia ja vähentävät niiden ratkaisemisen resursseja.

Kansainvälistä turvallisuutta vahvistetaan rakentamalla oikeudenmukaisempaa ja ekologisesti kestävämpää maailmaa, jossa

kehitys ei enää perustu pienen vähemmistön rikastumiseen suuren enemmistön kustannuksella ja tämän vääryyden vahvistamiseen aseiden voimalla. Näin voidaan vapauttaa asevarustelusta resursseja muun muassa kehittyvien maiden ja pakolaisten auttamiseen, köyhyyden torjumiseen ja ympäristönsuojeluun.

Viimeksi Syyrian sota on nostanut esille se, että maailmassa tarvitaan puolueettomia ja aktiivisia sovittelijoita ja rauhan rakentajia. Suomella on tässä pitkät perinteet, joista meidät tunnetaan edelleen maailmalla. Näitä perinteitä ja mahdollisuuksia ei pidä hukata EU:n yhteisen politiikan ja Nato-kumppanuuden alle.

Suurin osa suomalaisista kannattaa sotilaallista liittoutumattomuutta ja vastustaa Natoon liittymistä. Suomea on kuitenkin vietty Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen askel askeleelta lähemmäs Nato-jäsenyyttä. Askeleet on otettu ilman avointa keskustelua asehankintojen, kriisihallinnan, rauhankumppanuussopimusten ja sotilaallisten harjoitusten kautta.

Näiden toimien yhteys Nato-tavoitteisiin on tullut selvästi esille muun muassa Wikileaks-paljastuksissa samoin kuin Yhdysvaltojen viranomaisten perusteluissa Suomen kanssa tehdyille asekaupoille. Viimeksi Atacms- ja Jassm-ohjusten myyntiä Suomeen perusteltiin Pentagonin lausunnossa *”liittolaisten yhteisen operointikyvyn”* kehittämiseksi.

Kumppanuus Naton kanssa ei ole jäänyt vain asehankintoihin ja yhteisiin sotaharjoituksiin. Suomalaisjoukot ovat käyneet jo monta vuotta sotaa Afganistanissa Naton johdolla.

Naton jäsenyys ei toisi Suomelle lisää turvallisuutta vaan lisää turvallisuusriskejä. Sotilasliittoon liittymisen sijasta voimme edistää niin omaa kuin kansainvälistä turvallisuutta edistämällä aseidenriisuntatoimintaa ja konfliktien rauhanomaista ratkaisemista.

Luopumalla Nato-yhteensopivan armeijan tavoitteista voimme vähentää asemenoja ja rajata kansainvälisen kriisihallintotoiminnan YK:n rauhanturvaamisen ja asevalvonnan kaltaisiin tehtäviin.

Suomelle on pohjoisena maana luontevaa toimia aloitteellisesti etenkin arktisten alueiden militarisoimista vastaan. Pohjoisessa on paljon mahdollisuuksia kehittää yhteistyötä muun muassa Ve-

näjän kanssa energiatalouden, arktisen teknologian, liikenteen, turismin, ympäristönsuojelun ja alkuperäiskansojen oikeuksien turvaamisen aloilla.

Osallistuva demokratia ja 2000-luvun sosialismi

Kapitalismi on yhä eriarvoisempi ja epädemokraattisempi, vaarallisempi ja tuhoisampi järjestelmä. Se on kuin kohti tuhoa kiihdyttävä Titanic. Kurssin muuttaminen edellyttää radikaaleja muutoksia ihmisten suhteissa talouteen, työhön ja tulonjakoon, päätöksentekoon, luontoon sekä toisiin ihmisiin ja kansoihin.

Hyvä elämä ja ihmiskunnan tulevaisuus eivät kerta kaikkiaan voi perustua kapitalistiseen voitontavoitteluun, jossa kaikki on kaupan ja jossa vallitsevat vahvemman oikeuteen perustuvat viidakon lait. Tarvitsemme uusia talouden ja vallan rakenteita, koska pankkien ja suuryhtiöiden valta on esteenä järkevälle, oikeudenmukaiselle, demokraattiselle ja ekologisesti kestäväälle kehitykselle.

Vaikka radikaalit uudistukset voivat näyttää utopistisilta, nousee niiden tarve yhteiskunnan reaalista kehityksestä. Nykyiäkaisen talouden ja yhteiskunnan kehitys riippuu yhä enemmän työntekijöiden osaamisesta ja yhteistyöstä, informaation ja teknologian hallinnasta, energian ja muiden luonnonvarojen säästämisestä, julkisista palveluista ja yhteisvarannoista (commons). Samaan aikaan pääomat ja ratkaiseva päätösvalta keskittyvät kuitenkin harvojen käsiin.

Ristiriita työn yhteiskunnallisen luonteen ja tuotantovälineiden yksityisen omistuksen välillä kasvaa. Erityisen selvästi tämä näkyy spekulatiivisen pääomien pikavoittojen tavoittelussa, joka suorastaan tuhoaa elävää työtä ja talouden pitkäjänteisen kehittämisen mahdollisuuksia.

Talouden kriisit ja ristiriidat herättävät erilaisia tuntemuksia. Yhtäältä talous näyttäytyy ihmisille vieraana ja vihamielisenä mahtina, jota ei voi hallita vaan joka hallitsee heitä. Toisaalta kriisi nostaa myös kysymyksiä siitä, onko mahdollista siirtyä toisenlaiseen talouteen, jota ei enää hallitse finanssimarkkinoiden saalistus ja jossa omistukseen perustuvat valta-asemat eivät anna valtaa riistää ja alistaa muita.

Talouden ohjaaminen toimimaan ihmisen hyväksi ja demokratian ulottaminen talouteen on helpommin sanottu kuin tehty. Kokemukset valtionyhtiöistä ja osuustoimintaliikkeestä osoittavat, että niilläkin on taipumus alkaa toimia ja kilpailla markkinoilla samalla tavalla kuin yksityiset yritykset.

Monilla uusilla osuuskunnilla ja yhteisötalouksilla on puolestaan vaikeuksia selviytyä suurten toimijoiden puristuksissa: ne ovat jääneet marginaaliin, tulleet isompien syömäksi tai alkaneet itse kaupallistua, ketjuuntua, keskittyä ja toteuttaa pääoman logiikkaa.

Jotta markkinat voidaan muuttaa isännästä rengiksi, on yhteiskunnallisella omistuksella oltava niin laaja ja keskeinen osuus taloudessa, että kehitystä voidaan ohjata demokraattisesti ja suunnitelmallisesti. Eritoten on siirrettävä yhteiskunnalliseen omistukseen ja demokraattiseen ohjaukseen rahoitusmarkkinat, jotka nyt alistavat ja rosvoavat muuta taloutta ja yhteiskuntaa.

Samalla on varmistettava alhaalta ylöspäin kasvavan demokratian ja itsehallinnon keinoin, että valtiollinen, kunnallinen, osuuskuntien ja muu yhteiskunnallinen omistus ei tarkoita johtajien ja byrokraattisen eliitin valtaa. Kyse ei ole vain juridisista omistussuhteista, vaan ennen muuta työntekijöiden oikeudesta päättää itse ja yhdessä muiden kanssa demokraattisesti siitä, mitä tehdään, miten työt organisoidaan ja miten työn tulokset käytetään.

Riistosta ja alistamisesta vapaan yhteiskunnan rakentaminen edellyttää ihmisten tietoista ja aktiivista osallistumista, yhteistoimintaa, talouden ja yhteiskunnan suunnitelmallista kehittämistä, korkeaa työn tuottavuutta ja kulttuurin kehitystä. Tällainen kehitys ei ole mahdollista ilman mitä laajinta demokratiaa, joka perustuu jokaisen ihmisen perusoikeuksien turvaamiseen, osallistuvaan demokratiaan, laajaan itsehallintoon ja aktiiviseen kansalaisyhteiskuntaan.

Edustuksellinen demokratia saa lisää sisältöä ja merkitystä, kun demokratia ulotetaan myös talouden alalle. Pelkkä edustuksellinen demokratia ei kuitenkaan riitä talouden ja yhteiskunnan ohjaamiseen demokraattisesti. Siksi tarvitaan vaalien lisäksi muita osallistumisen ja vaikuttamisen muotoja, kuten kansanäänestykset, kansalaisaloitteet, suora demokratia, työpaikkademokra-

tia ja paikallinen itsehallinto. Eräs tällainen on osallistuva budjetointi, jolla voidaan syventää muun muassa kunnallista itsehallintoa, työpaikkademokratiaa ja asukasdemokratiaa.

Kysymys vaihtoehdosta kapitalismille eli sosialismille on noussut uudelleen ajankohtaiseksi – historiallisesti katsoen lyhyessä ajassa Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen.

Kapitalismin puolestapuhujat ovat perinteisesti esittäneet sosialismin vastakohtana demokratialle ja vapaudelle. Sosialismin nimissä muun muassa Stalinin ajan Neuvostoliitossa tehdyt rikokset ovat antaneet vettä myllyyn näille väitteille. 2000-luvun radikaalin vasemmiston haasteena onkin elvyttää Marxin visio sosialismista demokratian täydellistymisenä, demokraattisten tavoitteiden toteuttamisena loppuun asti.

Socialismissa ei ole kyse mistään ”vallankaappauksesta”. Uudenlaista yhteiskuntaa ei voi rakentaa vain valtaamalla johtavat asemat valtiossa ja nostamalla uudet johtajat vanhojen tilalle. Tarvitaan uudentyypinen, todella kansanvaltainen järjestelmä ja myös uudenlaiset taloudelliset ja sosiaaliset suhteet. Tällainen muutos voidaan toteuttaa rauhanomaisin keinoin, mutta ei hetkessä eikä vailla ristiriitoja.

Vallankumouksen kautta voidaan poistaa tuotantovälineiden omistussuhteisiin perustuvat sovittamattomat luokkaristiriidat, mutta sosialismiin jää edelleen muita ristiriitoja. Ne johtuvat talouden ja yhteiskunnan eri alueiden kehityksen epätasaisuudesta, eroista ammattiasemissa, koulutuksessa ja tulotasoissa sekä pitkän ajan kuluessa muotoutuneista sukupuoleen, kulttuuriin ja perinteisiin liittyvistä eroista. Tällaisten erojen ja ristiriitojen tunnistaminen, sovittaminen ja ratkaiseminen edellyttävät ihmisten laajaa osallistumista ja demokraattisten vaikutusmahdollisuuksien turvaamista.

Kärjistyvien ympäristöongelmien maailmassa on selvää, että sosialismikaan ei tarjoa näköaloja, ellei se luo myös ekologisesti kestävästä taloudellisesta kehityksestä mallia. Kun Neuvostoliitto kilpaili lännen kanssa paljolti sillä, kuka tuottaa eniten energiaa, teollisuustuotteita ja kulutustavaroita, on nykyaikaisen sosialismin haasteena laadullinen kasvu, joka perustuu uusiutuvien luonnonvarojen kestäväan käyttöön, ei-materiaalisiin yhteisvarantoihin, henkisen työn kasvavaan osuuteen, resurssien oikeu-

denmukaiseen jakamiseen ja lisääntyvään vapaa-aikaan. Vähitellen sosialismin kehittyessä tulee hyvinvoinnin ja rikkauden mitaksi rahan ja tavaroiden paljouden sijasta se aika, jonka ihminen voi käyttää itsensä toteuttamiseen, kykyjensä kehittämiseen ja yhteishyvän edistämiseen.

Omistuskysymys on ollut ja on jokaisen sosialismiin tähtäävän liikkeen peruskysymys. Pariisin kommuunin ajoista alkaen eli jo yli 140 vuotta sitten ovat kommunistit saaneet vastaansa syytöksiä kaiken henkilökohtaisen omistuksen hävittämisestä. Marx torjui tällaiset syytökset todeten, että ”*kommuuni tahtoi poistaa kaiken luokkaomistuksen, joka muuttaa monien työn harvojen rikkaudeksi... Se tahtoi tehdä henkilökohtaisen omaisuuden todellisuudeksi muuttamalla tuotantovälineet, maan ja pääoman, jotka ovat nyt ennen muuta orjuuttamisen ja riistämisen välikappaleita, pelkästään vapaan ja assosioituneen työn aseiksi*”.

Samaa ajatusta hän kehitteli yhdessä Friedrich Engelsin kanssa *Kommunistisen puolueen manifestissa*, jonka mukaan sosialismi ”*ei riistä keneltäkään valtaa omistaa yhteiskunnallisia tuotteita, se riistää vain vallan orjuuttaa vierasta työtä tuon omistuksen avulla*”.

Siinä missä Marx teki johtopäätöksiä Pariisin kommuunin epäonnistumisesta, ovat nykyiset kommunistit joutuneet arvioimaan Neuvostoliiton hajoamisen opetuksia. Suomen kommunistisen puolueen ohjelmassa ne on tiivistetty seuraavasti:

– *Se osoitti, miten ratkaisevan tärkeää on rakentaa kansanvaltainen hallinto, turvata demokraattiset oikeudet ja yksilön vapaus. Valtiovallan valtaaminen ei riitä. Valtiokoneisto ja puolue eivät voi korvata kansalaisten omaa vaikutusvaltaa, tietoisuutta ja aktiivisuutta.*

– *Vallankumouksellisen politiikan keinojen tulee olla sopusoinnussa tavoitteiden kanssa. Jos tapahtumat irtaantuvat kansan hallinnasta, niillä on myös taipumus kääntyä kansaa vastaan.*

– *Valtiollistaminen ei ole samaa kuin työntekijöiden itsehallintoon perustuva yhteisöllinen omistus. Se ei voi myöskään korvata kysyntää ja tarjontaa ohjaavia markkinoita yhteiskunnallisen suunnittelun välineenä.*

– *Tuotantovoimien kehittämisen tulee perustua kestävään kehitykseen sekä luonnonvaroja ja ympäristöä säästävään teknologiaan ja elämäntapaan.*

– *Sosialismissa kansallinen ja kansainvälinen liittyvät tiiviisti yhteen. Sosialismin rakentaminen edellyttää etenemistä myös kansainvälisen järjestelmän demokratisoimisessa ja inhimillistämisessä.*”

4. Onko Suomella varaa hyvinvointiin?

Työväenliike ja kansalaistoiminta vaikuttivat ratkaisevalla tavalla siihen, että Suomeen rakennettiin koko väestöä koskevat julkisten palvelujen ja sosiaaliturvan järjestelmät. Monet valtionyhtiöt saivat alkunsa työväenliikkeen ja erilaisten maakunnallisten kansalaisaloitteiden pohjalta.

Tietysti kehitykseen ovat vaikuttaneet monet tekijät, mutta olennaista on se, että taloutta ja sen rakenteita ei ole otettu annettuna. Ihmiset ovat yhteisellä toiminnallaan vaikuttaneet työpaikkojen syntymiseen, toimeentuloturvaan, julkisiin palveluihin, perusoikeuksien laajenemiseen, naisten asemaan, elinympäristöön ja demokratian kehitykseen.

Pohjoismainen hyvinvointimalli ja Suomi

Suomi ei ole koskaan ollut ihan kärjessä hyvinvointivaltion tavoitteiden toteuttamisessa vaan tullut muiden pohjoismaiden perässä. Hyvinvointivaltion ajatusta on vastustettu erityisesti oikeiston ja elinkeinoelämän johdon taholla väittämällä, että se heikentää ja jäykistää talouden kehitystä, vähentää ihmisten omaa vastuuta ja johtaa kohtuuttomaan verorasitukseen. Näihin kolmeen pääargumenttiin viittasi jo Pekka Kuusi teoksessaan *60-luvun sosiaalipolitiikka*.

Välillä kritiikki on vaimentunut, kun pohjoismainen hyvinvointimalli on tuonut hyviä tuloksia ja nauttinut kansalaisten erittäin laajaa kannatusta. Viime aikoina ovat taas voimistuneet vaatimukset julkisten menojen leikkaamisesta ja ”rakenteellisista uudistuksista”, joilla pyritään julkisen sektorin supistamiseen. Eivätkä ne ole jääneet vain sanoiksi. Työväenliikkeen näkökulmasta tilanteen on tehnyt erikoiseksi se, että näitä heikennyksiä ovat mukana toteuttamassa, jopa esittämässä myös SDP ja Vasemmistoliitto.

Kansainvälisissä vertailuissa talouden ja hyvinvoinnin kehitys on useimmilla mittareilla ollut myönteisintä maissa, joissa on laajat julkiset palvelut ja kattava sosiaaliturva ja joissa on kehitetty myös valtion teollista toimintaa. Se on näkynyt työntekijöiden osaamisena, naisten laajana osallistumisena työelämään, kehittyneinä palveluina, innovaatioina sekä turvallisena elin- ja toimintaympäristönä.

Huonot julkiset palvelut ja sosiaalisten oikeuksien heikko toteutuminen puolestaan luovat eriarvoisuutta ja epävarmuutta, mikä jarruttaa myös talouden kehitystä. Myöskään yritysten kilpailukykyä koskevat kansainväliset vertailut eivät tue vaatimuksia julkisten menojen leikkaamisesta.

Jos julkisten menojen laajuus on ongelma ja niiden leikkaaminen ratkaisu, eikö 1990-luvun laman jälkeen ja viime vuosina tehtyjen menoleikkausten pitäisi näkyä positiivisina vaikutuksina? Tällaista vaikutusta ei ole nähtävissä. Julkisten menojen leikkaaminen syvensi lamaa 1990-luvulla ja on pahentanut nykyistäkin taantumaa. Samalla se on lisännyt sosiaalisia ongelmia ja niistä aiheutuvia laskuja.

Leikkauspolitiikan myötä kasvaneet työttömyyden, sairastavuuden, syrjäytymisen sekä rakennuskannan ja liikenneverkkojen rapautumisen aiheuttamat kustannukset ovat rahassa lasketuna valtavat ja inhimillisesti katsoen usein mittaamattomat. Leikkauspolitiikka ei ole ratkaisu vaan osa ongelmaa.

Suomessa on osaavia tekijöitä ja rahaa paljon enemmän kuin niinä vuosikymmeniä, jolloin hyvinvointipalveluja, sosiaaliturvaa ja valtionyhtiöitä rakennettiin. Työn tuottavuus on koulutuksen ja uusien teknologioiden myötä kasvanut. Miksei resursseja siis riittäisi nykyisten palvelujen ja sosiaaliturvan ylläpitämiseen ja parantamiseenkin?

Toki monet kustannukset kasvavat esimerkiksi terveydenhuollossa ja vanhuspalveluissa. Mutta samalla näillä aloilla syntyy työpaikkoja, kysyntää, säästöjä ja uutta taloudellista arvoa – ne eivät ole siis pelkkä kuluerä. Eikö tässä ole lopulta kyse siitä, onko talous ihmistä varten vai päinvastoin? Mitä varten töitä tehdään ja entistä tuottavammin, jos ihmiset eivät saa nauttia sen hedelmistä?

Kovaa kritiikkiä valtion ja kuntien toiminnan laajuutta kohtaan on tullut muun muassa Elinkeinoelämän Valtuuskunnan, Elinkeinoelämän Keskusliiton, Kauppakamarin ja finanssimarkkinoiden piiristä. Tämän kritiikin pontimena ei ole huoli palveluista tai työpaikoista. Kyse on selvästi pyrkimyksestä saada lisää markkinoita, sijoituskohteita ja rahoitusta yksityisen pääoman arvonlisäykseen.

Syynä ei ole pääomapula, päinvastoin. Suomessa tapahtui 1990-luvulla historiallisen suuri tulonsiirto pääomanomistajien hyväksi, ja se näyttää jääneen pysyväksi. Lisäksi pääomaliikkeet ovat vapautuneet. Julkisen sektorin leikkaamisella, kilpailuttamisella ja yksityistämällä haetaan pääomille lisää voittojen tekemisen mahdollisuuksia.

Kun ajatellaan Suomen talouden rakennemuutosta, muun muassa Nokian ja sen ympärille rakentuneen elektroniikkateollisuuden rajua pudotusta, metsäteollisuuden työpaikkojen vähenemistä ja telakkateollisuuden vaikeuksia, voi kysyä, miksei meillä ole valtion uuden yritystoiminnan kehittämisohjelmaa. Julkisella sektorilla on aiemminkin ollut keskeinen rooli talouden rakennemuutoksiin vastaamisessa – miksei siis myös nyt?

Julkinen vai yksityinen palvelu?

Onko sillä väliä, tuottaako palveluja kunta vai yksityinen yritys? Pääasiallan on, että ihmiset saavat hyviä palveluja. Näin perustellaan usein julkisten palvelujen kilpailuttamista ja yksityisten palvelumarkkinoiden laajentamista. Asukkaiden kannalta ei ole kuitenkaan samantekevää, kuka palvelut tuottaa.

Kyse on ensinnäkin siitä, onko kaikilla yhdenvertaiset mahdollisuudet palveluihin. Lakisääteisissä julkisissa palveluissa on kyse perusoikeuksista, joihin jokainen asukas on oikeutettu riippu-

matta tuloista, asuinpaikasta, koulutuksesta tai muista tekijöistä. Kaupallisten palvelujen markkinoilla taas on kyse asiakkuudesta, kuluttajan asemasta, ja silloin raha ratkaisee, keitä ja miten palvellaan.

Ihmisten palveluja koskeva valinnanvapaus on usein näennäistä. Hyvätuloisilla ja enemmän koulutusta saaneilla on muita paremmat mahdollisuudet valita ja saada itselleen sopivia palveluja. Monien ihmisten elämäntilanne on sellainen, että he eivät voi edes saada eri vaihtoehtojen vertailuun tarpeeksi tietoja ja valvoa oikeuksiaan.

Jos on tarkoitus turvata yhdenvertaisuuden toteutuminen palveluissa, pitää palvelujen tuottajille asettaa tehtäväksi vähentää ja ehkäistä eriarvoisuutta. Tällaista veloitetta yksityiset yritykset eivät kuitenkaan ota, eli tarvitaan myös laajempia yhteiskunnallisia ratkaisuja.

Yksityisiä palveluja perustellaan usein tehokkuudella. Perustelu nojaa ajatukseen, että markkinat ovat paras keino ohjata resursseja, kysyntää ja tarjontaa.

Todellisuudessa markkinat eivät toimi optimaalisesti. Myyjät ja ostajat eivät ole markkinoilla tasavertaisia. Resurssit ja informaatio eivät jakaudu tasaisesti. Ja mikä oleellista, kilpailulla on taipumus johtaa yritysten ketjuuntumiseen, keskittymiseen, kartelleihin ja monopoleihin – ja myös konkurssiin.

Yksityisten ja julkisten palvelujen kustannuksia ei voi verrata tarkastelemalla vain jotakin osaa toiminnasta, irrallaan kokonaisuudesta. Esimerkiksi kunnalla on laajempi vastuu ja muitakin tehtäviä kuin vain varsinaisen palvelun tuottaminen. Kun kunta huolehtii palveluista, joihin asukkailla on oikeus, kunta ei voi valita asiakkaita eikä väistää kokonaisvastuuta heidän palvelutarpeistaan.

Sen sijaan yksityinen yritys voi keskittyä tuottamaan vain kannattavaksi laskemiaan palveluja ja jättää hankalimmat palvelut kunnalle. Se voi maksattaa osan kustannuksistaan julkisella sektorilla, kuten työntekijöiden koulutus, infrastruktuuri, kilpailuttamisen kulut ja jopa tekemiensä virheiden seurausten korjaaminen.

Lisäksi yksityisen sektorin asiakkaaksi valikoituu kalliimpien hintojen takia keskimääräistä hyvätuloisempia asiakkaita, jotka

ovat keskimäärin hyväkuntoisempia kuin kuntien palveluissa. Yksityisen yrityksen ei tarvitse myöskään kantaa vastuuta palveluketjujen kokonaisuudesta eikä asiakkaidensa tarvitsemista palveluista kokonaisuutena.

On toki tapauksia, joissa yksityinen yritys järjestää toiminnan tehokkaammin kuin julkinen. Yleistä näyttöä yksityisten palvelujen paremmasta tehokkuudesta ja tuottavuudesta ei kuitenkaan ole. Esimerkiksi terveystalouden tuottavuuskehityksen ongelmat ovat koskeneet Suomessa viime vuosina sekä yksityistä että julkista sektoria.

Maailman kallein terveydenhuolto on Yhdysvalloissa, jossa se perustuu pääasiassa yksityisiin palveluihin. Suomen terveydenhuoltojärjestelmässä on puutteita, mutta kustannustehokkuudessa se on maailman kärkeä.

Palvelujen tarvitsijoiden ja käyttäjien kannalta tuottavuuden ja kustannustehokkuuden käyttäminen kriteereinä palveluja vertailtaessa on kyseenalaista. Palveluja mitataan tällaisissa vertailuissa määrällisillä suoritteilla (kuten hoitopäivä tai asiakaskäynti) eikä se kerro, ovatko palvelut hyviä.

Itse asiassa tuottavuutta parannetaan usein juuri palvelujen laadun kustannuksella. Kustannustehokkuutta voidaan esimerkiksi lisätä vähentämällä päiväkodeissa henkilöstön määrää ja käyttämällä vähemmän koulutettuja, matalampaa palkkaa saavia työntekijöitä. Lasten varhaiskasvatuksen laatua tämä tietysti heikentää. Tuottavuutta tärkeämpää onkin arvioida palvelujen laatua ja vaikuttavuutta.

Kaupallista palvelutuotantoa ohjaa viime kädessä pyrkimys saada mahdollisimman suuri voitto sijoitetulle pääomalle. Tästä seuraa erilainen toimintalogiikka kuin julkisissa palveluissa, joiden lähtökohtana on huolenpito jokaisen ihmisen hyvinvoinnista ja perusoikeuksien toteutumisesta.

Julkisen palvelun lähtökohtiin kuuluu ensinnäkin vastuun kantaminen pitkällä tähtäyksellä. Esimerkiksi neuvolatoiminnan ja peruskoulun hyödyt kertyvät vuosikymmenten kuluessa.

Toiseksi julkisen palvelun periaatteisiin kuuluvat laaja-alaisuus ja kokonaisvaltaisuus, ja ratkaisuja tarkastellaan niin taloudellisten kuin yhteiskunnallisten kokonaisvaikutusten kannalta. Vaikkapa liikenne- ja viestintäpalvelujen tarvetta ja kustannuksia voidaan arvioida

da myös ihmisten ajankäytön, terveysvaikutusten, ympäristön-
suojelun ja erilaisten toimintojen sijoittumisen kannalta.

Kolmanneksi julkisia palveluja voidaan tarjota maksuttakin, toisin kuin yksityisiä palveluja. Näin voidaan edistää muun muassa terveyttä (terveyskeskusmaksujen poistaminen) sekä kulttuuri- ja liikuntaharrastuksia (maksuttomat kirjastot, museot ja liikuntapaikat). Neljänneksi, yksityisen yrityksen pyrkiessä ylläpitämään ja laajentamaan markkinoitaan voi julkisen palvelun tarkoituksena olla jopa palvelutarpeen vähentäminen. Näin on esimerkiksi ennaltaehkäisevän terveydenhuollon, sosiaalityön ja energiaa säästävien toimien kohdalla.

Voi myös kysyä, kuka vastaa palvelujen kehittämisestä ja laaja-alaisesta hyvinvoinnista, jos lähes kaikki kilpailutetaan ja yhä useammat palvelut siirtyvät pääomasijoittajien hallintaan?

Lisäksi julkisen ja yksityisen palvelun välillä on tärkeä päätöksentekoa koskeva ero. Toki yksityisissäkin palveluissa kuullaan asiakasta, mutta päätösvalta on yrityksen johdolla ja omistajilla. Yksityinen yritys voi rajata olennaista tietoa liikesalaisuudeksi.

Julkisissa palveluissa asiakas on asukkaana oikeutettu vaikuttamaan ja osallistumaan päätöksentekoon. Julkisten palvelujen järjestäjät on veloitettu toimimaan avoimesti. Tällainen asukkaiden osallisuus ja osallistuminen auttaa myös palvelujen kehittämisessä ja luo pohjaa laajemmalle yhteisöllisyydelle.

EU-direktiivien ja yksityisestä liiketoiminnasta omaksuttujen markkinaehtoisten toimintamallien soveltaminen julkisiin palveluihin on viime vuosina muuttanut monien julkisten palvelujen luonnetta. Se on nostanut perusoikeuksien ohi etusijalle taloudelliset tuottotavoitteet. Julkisia hankintoja ja palveluja koskevilla säädöksillä on ajettu kuntia kilpailuttamaan ja yhtiöittämään monia hyvin toimineita palveluja, luotu lisää byrokratiaa ja lisätty kuntien kustannuksia. Esimerkiksi kunnallisten liikelaitosten muuttaminen yhtiöiksi tulee kunnille kalliiksi, kun valtiovalta leikkaa yhteisöverolla osan niiden tuotoista.

Markkinaehtoisuus on johtanut julkisen palvelujärjestelmän sisällä moniin hyvinvointitavoitteiden kanssa ristiriidassa oleviin ja byrokraattisiin käytäntöihin. Kun kunnan kiinteistövirasto tai tilakeskus perii päiväkodeilta, kouluilta, terveystoimilta ja muilta palve-

luilta markkinaehtoisesti määriteltyjä ns. sisäisiä vuokria, se kasvattaa kiinteistöomaisuuden laskennallista arvoa – ja usein myös kiinteistöpuolen johtajien tulospalkkioita. Samalla se myös kasvattaa varsinaisen palvelutoiminnan resursseja.

Tämä johtaa monesti tehottomiin ja epärationaalsiin tilanteisiin. Esimerkiksi koulutilat ovat osan päivää tyhjillään, vaikka niitä tarvittaisiin muun muassa nuoriso-, liikunta- ja kulttuuri-toimessa, koska muilla virastoilla ei ole varaa maksaa markkinahintaisia sisäisiä vuokria. Kaiken lisäksi näillä tiloilla ei yleensä ole varsinaisia markkinoita eikä siten todellisia markkinahintojaakaan, mutta korkeilla sisäisillä vuokrilla saadaan julkisten palvelujen kustannukset näyttämään todellista suuremmilta.

Naisten työ ja tasa-arvo

Sanotaan, että hyvinvointivaltio on naisen paras ystävä. Julkiset palvelut vaikuttavatkin merkittävästi naisten työllisyyteen, tasa-arvoon ja arjen sujumiseen. Suomessa naisten osallistuminen työelämäänsä on kansainvälisesti vertaillen laajaa, ja työllisyysaste on noin 70 %. Kuntasektori on naisten suurin työnantaja, ja kunnissa naisten osuus henkilöstöstä on noin 80 %. Toisaalta kunnallisilla palveluilla on iso rooli naisten ja perheiden elämässä, muun muassa lasten ja vanhusten hoivan järjestämisessä.

Ihan sydänystävästä ei taida kuitenkaan olla kyse. Esimerkiksi kuntatyönantajalla on ollut suuri vaikutus siihen, että naisten euro on vain noin 80 senttiä.

Kun hallitus sopi elokuussa 2013 rakennepoliittisessa ohjelmassa kuntien henkilöstön vähentämisestä 20 000:lla ja kuntien tehtävien karsimisesta – jo aiemmin päätettyjen valtionosuusleikkausten lisäksi – heikentää tämä erityisesti naisten asemaa. Vielä rajummin iskisi kuntaministeri Henna Virkkusen kunta- ja palvelurakenneselvityksen julkistamisen yhteydessä esittämä tavoite kuntasektorin henkilöstön vähentämisestä noin 10 %. Se merkitsisi noin 45 000 työpaikan vähennystä.

Kyse on pääosin naisten tekemistä opetus-, sosiaali- ja terveystoimen töistä, joiden hoitaminen kasataan entistä harvempien hoidettavaksi. Kaikesta tehostamispuheesta huolimatta on lisäksi ilmeistä, että henkilöstön vähentäminen siirtää osan julkisista

palveluista naisten suurimmaksi osaksi kotona tekemäksi työksi, josta ei makseta palkkaa.

Kunnissa tehdään nykyään sukupuolivaikutusten arvioita. Jos sellainen tehtäisiin kuntauudistuksesta, olisi tuomio ankara. Kuntauudistus lisää sosiaalisen ja alueellisen eriarvoisuuden ohella sukupuolten välistä eriarvoisuutta. Voi kysyä, onko mikään aiempi hallitus valmistellut näin selvästi ja laajasti naisten asemaa heikentävää hanketta kuin tämä, jossa tasa-arvoministerinä istuu Vasemmistoliiton puheenjohtaja?

Julkisesta sektorista riippuu suuressa määrin myös nuorten yhteiskuntatakuun toteuttaminen samoin kuin maahanmuuttajien, pitkäaikaistyöttömien ja monien muiden työllistyminen. Kun yksityinen sektori ja erityisesti suuret yritykset ovat viime aikoina keskittyneet lähinnä vähentämään työpaikkoja, on valtion ja kuntien merkitys työllisyydelle ja työmarkkinoiden kehitykselle kasvanut.

Henkilöstömitoitukset on julkisella sektorilla kuitenkin kiristetty äärimmilleen. Se lisää työssä uupumista, sairastumista ja lyhentää työuria. Samalla se vaikeuttaa osaltaan työllisyystilannetta. Esimerkiksi Ruotsin meitä korkeampi työllisyysaste selittyy pääosin sillä, että siellä on kuntapalveluissa paljon enemmän työntekijöitä.

Valtion ja kuntien virastot, liikelaitokset ja yhtiöt voisivat olla edelläkävijöitä työllistämässä ja työelämän uudistamisessa niin, että työelämästä tulisi inhimillisempää, demokraattisempaa ja mielekkäämpää. Tämä voisi näkyä niin, että valtio ja kunnat sopivat työnantajien yleistä linjaa paremmista ja oikeudenmukaisemmista palkkaratkaisuista, lyhentävät työaikaa ja jakavat töitä useammille, luopuvat alituisesta kilpailuttamisesta, panostavat koulutukseen ja lisäävät työntekijöiden mahdollisuuksia kehittää työtään ja vaikuttaa asioihin. Tässä ei ole kyse vain ”jakopolitiikasta”, vaan valtio ja kunnat voivat kehittää myös toimintaa, jolla luodaan lisää jaettavaa.

Onko pakko leikata?

On pakko karsia, meillä ei ole varaa ylläpitää kaikkia nykyisiä julkisia palveluja. Näin julistavat hallitus, valtiovarainministeriö,

elinkeinoelämän etujärjestöt, valtamedia ja myös yllättävän monet kunta-alan toimijat. Innokkaimmin sanomaa levittävät herrat (ja jotkut rouvatkin), jotka itse nauttivat korkeita palkkoja, optioita, osinkoja, yksityisiä terveyspalveluja ja muita luontaisetuja.

Mutta ovatko rahat todella loppumassa? Onko Suomi elänyt yli varojensa? Entä mistä syntyy työpaikkoja ja uutta arvoa, jos kaikki leikkaavat?

Valtion ja kuntien rahoituksesta puhutaan usein ikään kuin sille olisi jokin tietty, muuttumaton tai korkeintaan supistuva taloudellinen raami. Valtion ja kuntien veropohja, liiketoiminnan tuotot ja muu rahoitus ovat kuitenkin poliittisten valintojen kysymys.

Suomen talous on juuri nyt taantumassa, mutta taantuma ja sen voittaminen riippuu paljon valtion ja kuntien toimista. Sitä paitsi nykyinen noin 190 miljardien euron bruttokansantuote on käyvin hinnoin laskettuna noin 50 miljardia enemmän kuin kymmenen vuotta sitten. Jaettavaa on siis lähes yhden valtion talousarvion verran enemmän vuodessa kuin 2000-luvun alkaessa.

Miksi rahaa ei kuitenkaan näytä riittävän esimerkiksi palkkoihin, julkisiin palveluihin ja sosiaaliturvaan? Mihin miljardit katoavat?

Jo tulojen ensijaossa on tapahtunut iso muutos, kun palkkojen osuus kansantulosta on supistunut ja pääomatulojen osuus kasvanut. Työtulojen osuus yritysten arvonlisäyksestä oli Suomessa pitkään 75–80 %:n tasolla. 2000-luvulla se on Tilastokeskuksen mukaan ollut muutamaa lamavuotta lukuun ottamatta 65–70 %:n tasolla. Voittojen osuus on kasvanut osapuilleen samassa suhteessa.

Syitä tähän muutokseen ovat muun muassa työn tuottavuuden kasvaminen palkkojen nousua nopeammin, matalatasoiset palkkaratkaisut, työntekijöiden vähentäminen otettaessa käyttöön uutta teknologiaa ja työttömyys. Ilman tätä funktionaalisen tulojaon muutosta voisi työtulojen osuus olla jopa 10 miljardia euroa nykyistä suurempi.

Palkkojen kansantulo-osuuden supistuminen vähentää kotimarkkinoiden ostovoiman lisäksi valtiolle ja kunnille tulevia verotuloja. Tämä johtuu pääomatulojen muita tuloja kevyemmästä verotuksesta, yhteisöverojen alhaisesta tasosta ja mahdollisuuksista kiertää pääoma- ja yritysverotusta muun muassa veroparaatiisien kautta.

Funktionaalisen tulonjaon muutoksen vaikutusta voimistaa se, että yritykset ovat jakaneet tuloksestaan yhä suuremman osan osinkoina omistajille. Tilastokeskuksen Olli Savelan mukaan yritykset jakoivat viime vuonna nettovoitoistaan jo 79 % omistajille. Osuus oli aina vuoteen 2007 asti 40–60 %:n luokkaa.

Yritysten voitot ovat kasvaneet parinkymmenen vuoden ajan, mutta niillä ei ole luotu juuri lainkaan työpaikkoja. Investointias- te on Suomessa OECD-maiden alhaisimpia. Sen sijaan täältä ulkomaille tehtyjen arvopaperisijoitusten määrä on kasvanut kymmenkertaiseksi, jo yli 200 miljardiin euroon.

Hallitukset ovat 1990-luvulta alkaen tietien tahtoen vähentäneet valtion tuloja. Vuonna 2000 veroaste oli 47,2 % BKT:stä, viime vuonna 44,1 %. Yritysten yhteisöveroja on alennettu rajusti, työnantajien kela-maksu on poistettu, varallisuusvero on lopetettu ja pääomatuloja verotettu paljon työtuloja kevyemmin. Hyvätuloisia suosineilla kevennyksillä on valtion ansiotuloverojen tuotto vähentynyt 2000-luvulla nimellisestikin 6,9 miljardista 5,3 miljardiin euroon, vaikka veronalaisten ansiotulojen määrä on kasvanut samaan aikaan noin puolella.

Lisäksi valtio on menettänyt huomattavat tulot yksityistämällä kannattavia valtionyrityksiä. Palkansaajien tutkimuslaitoksen ex-johtaja Jaakko Kianderin vuonna 2008 esittämien laskelmien mukaan valtio menetti jo kymmenessä vuodessa noin 15 miljardia euroa valtionyhtiöiden yksityistämisen seurauksena.

Kuntien taloutta ovat kiristäneet ennen muuta valtionosuuk- sien ja yhteisövero-osuuksien leikkaukset. Kataisen hallituksen tähän mennessä päättämät valtionosuuksien leikkaukset vievät kunnilta lähes 1,4 miljardia euroa vuositasolla. Kun katsotaan muutosta 1990-luvun alun jälkeisellä kaudella, on valtion ja kuntien välinen tulonjako muuttunut rajusti.

Valtionosuuksien leikkaukset ja verotukseen tehdyt muutokset ovat vähentäneet kuntien tuloja vuositasolla ja laskeneet jo noin 7 miljardilla eurolla siitä, mitä ne muuten olisivat. Summa on lähes 17 % kuntien nykyisistä menoista. Näillä ratkaisuilla on kunnat ajettu vaikeuksiin ja velkaantumaan.

Kokonaisuutena tarkasteltuna Suomen julkinen talous on kuitenkin EU-maiden vahvimpia ja vähiten velkaantuneita.

Valtio ja kunnat eivät tietenkään voi ottaa velkaa loputtomasti, mutta oleellista on myös nähdä, että julkinen velka on luonteeltaan eri asia kuin yksityisen ihmisen velka. Valtio ja kunnat voivat tehdä velkarahalla investointeja, jotka luovat työpaikkoja, tuottavat uutta arvoa ja tuovat tuloja velkojen takaisinmaksamiseen. Tällainen velka ei ole ongelma, jos sen tuotto on suurempi kuin lainan korkokulut. Velkaa voi olla pitkään, koska julkisten investointien hyödytkin tulevat usein vasta pidemmän ajan kuluessa.

Julkista velkaa on myös syytä arvioida suhteessa saataviin ja varallisuuteen, eikä vain bruttovelkana kuten EMU-kriteereissä. Kun esimerkiksi sanotaan, että valtion velka jää tulevien sukupolvien maksettavaksi, sivuutetaan usein julkisen sektorin saatavat ja varallisuus, jotka myös siirtyvät tuleville polville.

Eikä julkinen velka ole pois kansantalouden rahavaroista. Yhden velka on toisen saatava, ja kannattaviin hankkeisiin otettu velka kasvattaa koko kansantaloutta, ainakin välillisesti myös yksityistä sektoria.

Mitään pakkoa leikata julkisia menoja ei siis ole. Julkisen sektorin rapauttaminen, pilkkominen ja yksityistäminen ovat poliittinen valinta, josta hyötyvät rikkaat ja uusia voittojen tekemisen mahdollisuuksia hakevat yritykset ja pääomasijoittajat.

Julkisten menojen leikkaamisen ideologista luonnetta kuvaa se, että Suomen ja muiden EU-maiden hallituksilta on löytenyt nopeasti miljardeja, kun pitää pelastaa pankkeja ja niiden omistajia. Rahaa on riittänyt myös verohelpotuksiin, joista suurimman hyödyn saavat suurituloiset ja suuryhtiöt. Sen sijaan tavallisten ihmisten pelastamiseen työttömyydeltä, köyhyydeltä, hoitojonoilta, homekouluilta tai asuntopulalta ei löydy rahaa.

Vastaavasti voi kysyä, millaisista arvoalinnoista kertoo, kun peruspalveluista on leikattu myös Helsingissä, vaikka kaupungin virastojen ja liikelaitosten yhteenlaskettu tulos on ollut jo kymmenen vuoden ajan joka vuosi 100–300 miljoonaa ylijäämäinen, kaupungin pankkitileillä makaa 700–900 miljoonaa euroa, omaisuus on huipputasoa ja tase poikkeuksellisen vahva?

5. Kuka keksi kuntauudistuksen?

Kuntauudistuksessa kiteytyvät monet yhteiskunnan kehityksen suuntaa koskevat kysymykset. Kunnista riippuu paljon se, miten hyvin suomalaiset voivat ja miten perusoikeudet toteutuvat. Niistä riippuu myös, miten taloudellinen, sosiaalinen ja ekologinen kehitys yhdistyvät. Tarkastelen seuraavaksi kuntauudistuksen kautta sitä, mihin Suomi on menossa ja mitä vaihtoehtoja on nykyiselle suuntaukselle.

Kuka keksi kuntauudistuksen ja miksi? Ministerit puhuvat laadukkaiden palvelujen ja toimivien hoitoketjujen turvaamisesta kunta- ja palvelurakenteiden uudistamisella. Mutta useimpien ihmisten arjen kokemukset kertovat kunnallisten palvelujen heikentyvän. Vaikka hallitus lupaa yhdenvertaisia palveluja, eriarvoisuus kasvaa.

Kuntauudistuksen tavoitteena ovat vahvat peruskunnat, mutta budjettiriihissä leikataan kuntien rahoitusta. Puhutaan myös ”hallintohimmeleiden” purkamisesta ja demokratiasta. Käytännössä ollaan kuitenkin muodostamassa suurkuntia ja jättikokoisia sote-hallintohimmeleitä, joissa päätöksenteko karkaa entistä kauemmas asukkaista ja pääosin pois kunnanvaltuustoilta.

Kuntauudistukselle esitettyjen perustelujen harhaanjohtavuus ja katteettomuus ärsyttää ja suututtaa. Ovatko ministerit, suurin

osa kansanedustajista ja valtiovarainministeriön johtavat virkamiehet näin vieraantuneita kuntien ja niiden asukkaiden todellisuudesta? Onko hallitusneuvottelujen kabineteissa sovitut asiat niin tärkeitä, että virheelliseksi osoittautuneita hankkeita ei voi arvioida uudelleen? Entä mistä nämä hallitusohjelmaan kirjatut tavoitteet ovat tulleet – eivät ainakaan avoimesta keskustelusta, vaaliohjelmista tai kuntien asukkailta, työntekijöiltä ja valtuutetuilta kysymällä.

Kuntauudistuksen valmistelussa on sivuutettu peruskysymykset kunnallisten peruspalvelujen merkityksestä sosiaalisten perusoikeuksien toteuttamisessa, eriarvoisuuden ja hyvinvointierojen vähentämisestä sekä kuntien hallinnosta asukkaiden itsehallintona ja lähidemokratiana.

Aivan erityisesti on sivuutettu kysymys kuntien rahoituksen vahvistamisesta, vaikka rahasta on kunnissa pula ja se vaikuttaa koko palvelujärjestelmään enemmän kuin kuntarajat ja hallinnolliset ”laatikkoleikit”. Kun palvelujen rahoitus siirtyy yhä enemmän kuntien vastuulle, sivuutetaan myös kysymys rahoituksen oikeudenmukaisesta kohdentumisesta.

Ensin tuli kupru

Kunnilla on Suomessa päävastuu lakisääteisten palvelujen järjestämisestä. Ne tuottavat itse suurimman osan sosiaali-, terveys-, opetus- ja kulttuuripalveluista. Kunnilla on kaavoitusmonopoli ja keskeinen rooli yhdyskuntarakentamisessa. Niillä on tärkeitä energia- ja vesihuoltoon, joukkoliikenteeseen, tietojärjestelmiin ja ympäristönsuojeluun liittyviä tehtäviä. Kunnat ovat Suomen suurin työnantaja. Kaikki tämä on antanut suomalaisille kunnille ja kunnalliselle itsehallinnolle useimpiin muihin maihin verrattuna poikkeuksellisen laajan ja merkittävän roolin.

Sotien jälkeisinä vuosikymmeninä monien vaiheiden ja kamppailujen kautta kehittyneellä hyvinvointimallilla on kansalaisten laaja tuki. Se on kuitenkin joutunut 1990-luvulta alkaen kasvaaviin vaikeuksiin. Ongelmien taustalla ovat monet tekijät: jatkuvaksi muodostunut suurtyöttömyys ja työmarkkinoiden prekari-soituminen, talouden rakennemuutokset ja teknologiset mullistukset, köyhyyden lisääntyminen, tulonjaon muutos pääomatu-

lojen hyväksi, EU:n ja kansainvälisten finanssimarkkinoiden kasvanut rooli, ekologisten ongelmien kärjistyminen, vaaleilla valittujen edustajien päätösvallan karkaaminen markkinavoimille...

Kunnat ovat joutuneet tässä murroksessa sekä kasvavien palvelutarpeiden että valtion kautta tulevan rahoituksen leikkaamisen kohteeksi. Samalla keskeisten poliittisten päätöksentekijöiden ja kansalaisten kuntia koskevat odotukset ovat etääntyneet toisistaan. Suurin osa suomalaisista odottaa kunnilta julkisia palveluja, jotka ovat lähellä, laadukkaita, edullisia ja yhdenvertaisesti saatavissa. Sen sijaan päättäjien keskuudessa on vallalla ajattelutapa, jonka mukaan toimintoja pitää tehostaa, keskittää, kilpailuttaa ja kaupallistaa.

Poliittisen eliitin ajattelutavan muutos liittyy laajempaan globaalin kapitalismin kehitykseen, erityisesti Euroopan unionin tavoitteisiin markkinoiden vapaudesta, kilpailukyvyistä ja palvelumarkkinoiden laajentamisesta.

Sen jälkeen kun suurin osa valtionyhtiöistä yksityistettiin tai vietiin pörssiin 1990-luvulla, kohdistuivat markkinaehtoisuuden vaatimukset voimakkaana julkisiin palveluihin. Erityisesti kuntien kautta liikkuvat noin 42 miljardia euroa kiinnostavat pääomia, jotka hakevat uusia markkinoita ja sijoituskohteita.

Kuntiin kohdistui ristiriitaisia paineita myös valtiovallan taholta. Perustuslakia uudistettaessa vahvistunut perusoikeusajattelu ja valtiovaraministeriön kamreerijattelu kulkivat eri suuntiin. Yhtäältä kunnille tuli lisää velvoitteita muun muassa päivähoitolaista (subjektiivinen päivähoito-oikeus ja esiopetus), kiireettömän sairaanhoidon lakipaketista (hoitotakuu), sosiaalihuollon asiakaslaista ja toimeentulotukilain muutoksista.

Toisaalta kuntien rahoitusta alettiin leikata 1990-luvun alussa syvään talouslamaan vedoten. Valtionosuuksien leikkaukset jäivät kuitenkin pysyviksi ja lisäksi leikattiin muun muassa yhteisövero-osuuksia. Lamaa käytettiin näin myös keppihevosenä rakenteellisten muutosten käynnistämiseen.

Lisäksi valtionosuusjärjestelmä muutettiin laskennalliseksi, kun se aiemmin perustui toteutuneisiin menoihin, ja tämä otettiin keinoksi sopeuttaa kuntia hallitusten antamiin raameihin. Alun perinhan muutosta oli perusteltu kuntien vapauden lisäämisellä.

Kun Matti Vanhasen hallitus käynnisti keväällä 2005 kunta- ja palvelurakennemuutoksen, sille annettiin suurellisesti nimeksi Paras-hanke. Hallituksen päätöksen mukaan tarkoituksena oli turvata kuntien vastuulla olevien palvelujen järjestämiselle riittävän vahva rakenteellinen ja taloudellinen perusta.

Ehdotuksilla palvelujen järjestämisalueista, kuntajaon muutoksista ja kuntarajat ylittävästä yhteistyöstä piti saada palveluilla riittävä väestöpohja. Kuntia kehoitettiin selvittämään palvelujen järjestämisen ja tuottamisen erilaisia tapoja ja ohjausjärjestelmiä. Palvelut piti tuottaa taloudellisemmin ja tehokkaammin. Lisäksi hallitus lupasi arvioida uudelleen valtion ja kuntien välistä tehtävien ja kustannusten jakoa sekä tukea kehittämis- ja tuottavuushankkeita.

Uudet palvelujen järjestämis- ja tuottamistavat toivat kuntiin lisää yksityisestä liikemaailmasta omaksuttuja markkinaehtoisia toimintamalleja, ns. uuden julkisen johtamisen (New Public Management). Kuntia kehitettiin konserneina, jossa toteutettiin yhä laajemmin tulosjohtamista, tilaaja-tuottajamalleja, kilpailuttamista, yhtiöittämistä ja ulkoistamista. Yhdistämällä toimintoja isommiksi kokonaisuuksiksi pyrittiin lisäämään tehokkuutta ja helpottamaan kilpailuttamista.

Samaan aikaan kun kuntien rahoitusta kiristettiin, lisäsivät kunnat palvelujen ostamista yksityisiltä markkinoilta. Ostopalvelut lisääntyivät kaksi kertaa kuntien muita menoja nopeammin, 2000-luvulla keskimäärin 9,5 % vuodessa. Kun ostopalveluihin käytettiin kunnissa vuonna 2000 yhteensä 3,23 miljardia euroa, kului niihin vuonna 2011 jo 8,77 miljardia.

Vanhasen hallitus joutui toteamaan Paras-hankkeesta eduskunnalle vuonna 2009 antamassaan selonteossa, että kuntaliitoksia ja yhteistoiminta-alueita oli kyllä saatu aikaan, mutta palvelurakenteet olivat muuttuneet monelta osin hajanaisemmiksi. Taloudellisia säästöjä ei siihen mennessä ollut tullut. Hankkeen vaikutuksista palvelujen saatavuuteen ja laatuun ei selonteossa esitetty konkreettista arviota. Siinä kuitenkin myönnettiin, että *”lähipalvelut näyttävät etäännyvän ja palvelurakenne monimutkaisuutuu”,* mikä voi tuoda *”merkittäviä pulmia palvelujen käyttäjille”,* erityisesti huono-osaisille.

Paras-hanke osoittautui ”kuprauksi”. Sen tuloksena käsitys peruspalveluista lähipalveluina hämärtyi ja kunnallinen demokra-

tia heikkeni. Kuntien määrä väheni yli sadalla. Noin 170 kunnan palveluista merkittävä osa siirtyi järjestettäväksi kuntayhtymiin tai muihin yhteistoiminta-alueisiin, joiden ”hallintohimmeleihin” asukkailla tai edes valtuutetuilla ei ole juuri mahdollisuuksia vaikuttaa. Valtion ja samalla hyvätuloisten ja yritysten osuus kuntien rahoituksesta väheni.

Peruspalveluministeri Paula Risikon mielestä Paras-hankkeen puitelaki oli kuitenkin jättänyt kunnille liian vapaat kädet ratkoa palvelurakenteita. Hän esitti muodostettavaksi 40–60 soite-alueita, jotka huolehtisivat sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalveluista ja suuresta osasta erityispalveluja. Vaativa erikoissairaanhoito ja osa sosiaalihuollon erityispalveluista keskitettäisiin viidelle erityisvastuualueelle. Samalla lopetettaisiin sairaanhoitopiirit. Kuntakentällä ja muissa puolueissa kokoomusministerin malli ei saanut tuolloin laajaa kannatusta.

... ja sitten sotku

Jyrki Kataisen hallitus nosti kuntauudistuksen kärkihankkeeksi, jonka linjat lyötiin lukkoon hallitusohjelmaneuvoittelussa – suljettujen ovien takana ja ilman julkista keskustelua.

Hallitusohjelmassa määriteltiin tavoitteeksi ”*vahvoihin peruskuntiin pohjautuva elinvoimainen kuntarakenne*”. Sen mukaan ”*vahva peruskunta muodostuu luonnollisista työssäkäyntialueista ja on riittävän suuri pystyäkseen itsenäisesti vastaamaan peruspalveluista, pois lukien vaativa erikoissairaanhoito ja vaativat sosiaalihuollon palvelut*”.

Rakennemuutosta perusteltiin sillä, että kunnat velkaantuvat, väestö vanhenee ja ns. huoltosuhde heikkenee, suuret yksiköt ovat tehokkaampia, isot kunnat kykenevät vastaamaan itse rahoituksesta ja että hallintohimmeleihin karannut päätösvalta palaa vaaleilla valituille edustajille.

Samalla haluttiin lopettaa isojen kaupunkien ja niiden kehyskuntien välinen kilpailu veronmaksajista ja yrityksistä, koska se hajauttaa yhdyskuntarakennetta. Aluepolitiikan sijasta korostettiin metropoliajattelua, jossa tavoitteena ei enää ole koko maan tasapainoinen kehittäminen, vaan pyrkimys menestyä kansainvälisessä kilpailussa panostamalla ensisijassa Helsingin seudun kehitykseen.

Hallitus aloitti uudistuksen selvityksellä kuntarakenteiden muuttamisesta. Valtiovarainministeriön asettama työryhmä esitti alkuvuodesta 2012 kuntakartan laittamista kokonaan uusiksi. Ehdotuksessa 336 kuntaa yhdistettiin 66–70 suurkunnaksi. Aikataulu oli nopea. Kunnallishallinnon rakennelaki piti tuoda jo saman vuoden syksyllä eduskuntaan ja kuntien tehdä päätökset uudesta rakenteesta vuoden 2014 loppuun mennessä.

Vireille pantiin myös kuntalain kokonaisuudistus, kuntien rahoitus- ja valtionosuusuudistus sekä ehdotuksen tekeminen kuntien tehtävien karsimisesta ja yhteispalvelupisteistä. Erikseen ryhdyttiin selvittämään sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakennetta. Lisäksi metropolialueesta päätettiin tehdä erillinen esitys.

Kuntien raju vähentäminen nosti erittäin laajaa vastustusta. Puhuttiin jopa ”kuntakapinasta”. Vaikka kuntarakenneselvityksen valmistellut virkamiestyöryhmä oli toiminut kuntaministerin ja hallitusryhmien edustajien ohjauksessa, eivät hallituspuolueet rohjenneet sitoutua ryhmän esityksiin ja lupasivat, että pakkoliitoksia ei tule.

Kuntakentältä tullessa kritiikissä todettiin, että palvelujen tarpeet eivät muutu kuntarajoja siirtelemällä. Samalla muistutettiin, että pienet ja keskikokoiset kunnat järjestävät palvelut tehokkaammin kuin isot. Kuntarakenteen määrittelemistä työssäkäyntialueen mukaan pidettiin kyseenalaisena, kun palvelujen käyttäjästä suurin osa on muita kuin työssä käyviä. Kritiikkiä herätti sekin, että kuntakarttaan piti ottaa kantaa tietämättä, mitä hallitus myöhemmin esittää sosiaali- ja terveystalviteista.

Perustuslain mukaan kuntien hallinto perustuu asukkaiden itsehallintoon (121 §). Asukkaita ei uudistuksen valmistelussa kuultu kuitenkaan lainkaan. Kuntien kuuleminenkin jäi muodolliseksi, mielipiteitä sai esittää – mutta niitä ei otettu huomioon. Kuntarakennetyöryhmän selvityksessä keskityttiin asukkaiden vaikutusmahdollisuuksien turvaamisen sijasta esittämään keinoja, joilla kunnat voidaan tarpeen vaatiessa painostaa asukkaiden ja valtuustojen tahdon vastaisesti kuntaliitoksiin. Työryhmä esitti rahoitus- ja valtionosuusjärjestelmän käyttämistä kiristyskeinona, liitosselvityksiin velvoittavaa lainsäädäntöä ja viime kädessä valtioneuvostolle oikeutta päättää tietyissä tilanteissa pakkoliitoksista.

Esitysten valmistelussa kuntarakenteita vaikeammaksi muodostui sosiaali- ja terveydenhuollon uudistaminen. Kansliapäällikkö Päivi Sillanaukeen johtama selvityshenkilöryhmä esitti muodostettavaksi 34 sote-alueita, joiden vastuulle siirrettäisiin lähes kaikki sosiaali- ja terveystalvet. Sairaanhoidopiirit ja kehitysvammahuollon erityishuoltopiirit purettaisiin.

Lisäksi ryhmä ehdotti viisi erityisvastuualuetta, joilla on perustasoa tukevia ja koordinoivia tehtäviä. Vaativimmasta sairaanhoidosta vastaisivat näillä Erva-alueilla yliopistosairaalat. Selvityshenkilöt perustelivat esitystään lähinnä palvelujen saata- vuudella ja yhdenvertaisuudella.

Yllättäen hallitus pyyhki selvityshenkilöryhmän esityksillä pöytä kevään 2013 kehysriihessä ja sopi noin 20 sote-alueen muodostamisesta. Samalla sote-hanke otettiin entistä vahvem- min keinoksi painostaa kuntia yhdistymään.

Kuntia on nyt jäljellä 320. Vain 20 kunnassa on yli 50 000 asu- kasta. Selvityshenkilöiden esityksessä alle 50 000 asukkaan kun- nilta olisi viety kokonaan oikeus järjestää sosiaali- ja terveystal- veluja. Hallituksessa etenkin SDP:lle näin raju puuttuminen kun- tien toimivaltaan oli liikaa.

Kehysriihessä sovittiin kompromissi, joka jätti 20 000–50 000 asukkaan kunnille mahdollisuuden järjestää sosiaali- ja tervey- denhuollon perustalvet samalla, kun se velvoitti ne kuulu- maan pääsääntöisesti vastuukuntamallilla hallinnoitavaan sote- alueeseen. Kehyskuntien kohdalla tämäkin oikeus jäi tosin riip- pumaan kuntajakoselvityksestä. Lisäksi sovittiin nykyisten sai- raanhoidopiirien sulauttamisesta sote-alueisiin.

Suurin osa kunnista jäi tässäkin mallissa edelleen vaille oikeut- ta järjestää sosiaali- ja terveystalvet. Tällaisia ovat alle 20 000 asukkaan kunnat, joita on peräti 264. Lisäksi lähes kaikki alle 50 000 asukkaan kunnat joutuvat sote-alueen vastuukunnan las- kujen maksajiksi, rengiksi.

Päätösvalta keskittyy vastuukuntamallissa alueen keskuskunnal- le, käytännössä pieneen johtavien virkamiesten ja ammattipoliitik- kujen piiriin, jota ei valita vaaleilla. Yhdenvertaisuuden sijasta kunnat jaetaan kahden tai oikeastaan kolmen kerroksen väkeen.

Risikon malli, jonka puolesta vain harvat liputtivat ennen vaa- leja, omaksuttiin näin koko hallituksen linjaksi ja vietiin vielä pi-

demmälle. Samalla lupaukset hallintohimmeleiden purkamisesta vaihtuivat entistä suurempiin ja epädemokraattisempiin hallintohimmeleihin.

Hallituksen uudetkaan linjaukset eivät kuitenkaan riittäneet siihen, että kuntarakennelaki olisi voitu viedä päätökseen eduskunnassa. Siitä tuli sote-sotku.

Oikeuskansleri Jaakko Jonkka katsoi huhtikuussa 2013 antamassaan ratkaisussa Vasenryhmän kansanedustaja Markus Mustajärven ja eräiden kuntavaikuttajien kanteluihin, että eduskunnalla pitää olla kuntarakennelaista päättäessään riittävät, konkreettisemmat tiedot sote-linjauksista ja kuntien tulee tietää ne rakennelain astuessa voimaan. Oikeuskansleri arvosteli kuntarakenteiden muutoksen ja sote-uudistuksen valmistelemista eritahtisesti.

Hallitus joutui asettamaan vielä uuden työryhmän selvittämään sote-sotkua. Kokoomuksen eduskuntaryhmän puheenjohtaja Petteri Orpon johtama ryhmä pyrki tekemään pika-aikataululla esityksen, joka riittäisi oikeuskanslerille ja eduskunnalle. Työryhmä piti kiinni sote-alueiden vastuukuntamallista, mutta liitti siihen jonkinlaisen kuntien yhteisen toimielimen muodostamisen.

Kun Orpon työryhmä ei halunnut arvioida uudelleen hallitusohjelman kuntalinjauksia, se yritti saada eduskunnan perustuslakivaliokunnan hyväksymään supistetun tulkinnan kunnallisesta itsehallinnosta. Monien perustuslakiasiantuntijoiden mukaan vastuukuntamalli on ristiriidassa kuntien itsehallinnon kanssa, ja siksi siitä voitaisiin päättää vain perustuslainsäätämisyjärjestyksessä. Tätä hallitus ei halunnut, koska sillä ei ole tarvittavaa määränemmistöä viedä asia ratkaisuun perustuslainsäätämisyjärjestyksessä.

Perustuslakivaliokunta ei Orpon ryhmän uutta tulkintaa kunnallisesta itsehallinnosta siunannut. Valiokunta ei ottanut vielä kantaa varsinaiseen sote-uudistukseen ja sen hallintomalliin. Se kuitenkin katsoi, että kuntia ei voi velvoittaa tekemään ratkaisuja kuntarakenteesta ennen sote-uudistusta koskevan lainsäädännön hyväksymistä eikä myöskään hyvin pikaisesti lain hyväksymisen jälkeen.

Valiokunnan mielestä ”näin laajan ja merkittävän asiakokonaisuuden valmistelu tulisi kestävien lainvalmisteluperiaatteiden mu-

kaisesti tapahtua kiirehtimättä ja laajapohjaisesti esimerkiksi parlamentaarisessa komiteassa”.

Perustuslakivaliokunnassa nousi ongelmaksi myös kysymys kuntalaisten demokraattisista vaikutusmahdollisuuksista. Valiokunnan kuulemat asiantuntijat arvostelivat, että hallituksen esityksessä sivuutettiin kokonaan kysymykset kuntien hallinnon perustumisesta asukkaiden itsehallintoon ja demokraattisten vaikutusmahdollisuuksien kehittämisestä.

Esimerkiksi akatemiaprofessori Kaarlo Tuori totesi lausunnossaan: *”Pidän perustuslain vastaisena hallituksen ehdottamaa kuntarakennetta, jonka tuloksena lähes kolmesataa kuntaa menettäisi itsenäisyytensä ja toteuttamansa paikallisen itsehallinnon ja demokratian; jossa kuntakoko monin paikoin lähenisi perustuslain 121 §:n 4:n momentin tarkoittamaa maakuntatasoa; ja jossa kunnallisen päätöksen ja asukkaiden välinen etäisyys kasvaisi tavalla, joka on ristiriidassa perustuslain 121.1 §:n ja 14.3 §:n mukaisen kunnallisen demokratian lisäämistä koskevan toimeksiannon kanssa.”*

Arvostelusta huolimatta kuntarakennelaki hyväksyttiin eduskunnassa äänin 96–63. Laissa säädettiin kunnille velvoite selvittää muiden kuntien kanssa yhdistymistä, jos yksikin lakiin kirjastuista selvityspenusteista täyttyy. Näitä perusteita ovat palvelujen edellyttämä väestöpohja (vähintään 20 000 asukasta), työpaikkaomavaraisuus-, työssäkäynti- ja yhdyskuntarakennepöörusta (vähintään 80 % työssäkäyvistä asukkaista töissä kunnan alueella) ja talousperusta (taloudellinen kriisikunta tai kriisiytyvä kunta).

Jos kunnat eivät ryhdy tekemään yhdistymisselvitystä tai jos kyseessä on erittäin vaikeassa taloudellisessa asemassa oleva kunta, antaa laki valtioneuvostolle oikeuden määrätä selvityshenkilö tekemään erityinen kuntajakoselvitys. Kriisikuntien kohdalla valtioneuvosto voi myös päättää pakkoliitoksesta.

Vain kaksi kuukautta myöhemmin budjettiriihen yhteydessä hallitus päätti kuitenkin laajentaa pakkoliitosten mahdollisuuden koskemaan kriisikuntien lisäksi isoja keskuskaupunkeja ja niiden kehyskuntia. Poikkeuksena on Helsingin seutu, jonne hallitus päätyi esittämään vaaleilla valittavaa metropolihallintoa ja vapaaehtoisuuteen perustuvia kuntaliitoksia.

Aiemmista lupauksista poikkeavaa pakkoliitosten mahdollisuutta pyritään pehmentämään hallituksen päätöksessä esityksellä seudullisesta kansanäänestyksestä. Tuloksen ratkaisisivat kuitenkin koko seudun enemmistön äänet. Tuori pitää esitystä absurdina ja perustuslain kannalta kyseenalaisena. ”*Kuntaliitosten yhteydessä järjestettävissä kansanäänestyksissä on aina kyseen kunnan asukkaiden mielipiteestä, joka liitosta harkitsee. Kuopiolaiset äänestävät siis kuopiolaisten kannasta kuntaliitoksiin, siilinjärveläiset omasta kannastaan. Nyt hallitus lähtee siitä, että pienemmät kunnat joutuisivat luovuttamaan päätöksenteko-oikeutensa käytännössä keskuskaupungin asukkaille. Se ei ole mahdollista.*”

Budjettiriihessä hyväksyttyyn rakennepoliittiseen ohjelmaan sisältyi toinenkin kuntia koskeva raju linjaus. Hallitus sopi, että ns. kestävyysvajetta paikataan karsimalla kuntien tehtäviä miljardilla eurolla ja vähentämällä kunnista 20 000 työpaikkaa vuoteen 2017 mennessä. Samalla edellytettiin, että kunnat tasapainottavat julkista taloutta toisen miljardin tehostamalla toimintaa tai nostamalla kunnallisia veroja ja maksuja. Vuoden 2014 budjettiesitykseen sisältyy lisäksi noin 400 miljoonaa euroa lisää kuntien valtionosuuksien leikkauksia.

Kuntaliiton laskelmien mukaan Kataisen hallituksen tekemien peruspalvelujen valtionosuusleikkausten seurauksena kunnilta jää saamatta yhteensä 6,6 miljardia euroa vuosina 2012–2017. Jos lasketaan yhteen valtionosuuksien ja yhteisövero-osuuksien vähennykset, kuntien tulonmenetykset ovat jo neljän vuoden aikana yhteensä 4,8–5 miljardia euroa.

Tämä johtaa vääjäämättä kunnallisten palvelujen karsimiseen ja heikentämiseen. Siitä hyötyvät yksityisiä palveluja tuottavat yritykset, jolle hallitus luo näin lisää markkinoita. Toisaalta leikkauspolitiikan seuraukset alkavat näkyä myös lainsäädännön tasolla perusoikeuksien kaventamisena, muun muassa lasten päivähoito-oikeudessa ja työttömyysturvassa.

6. Kuntauudistus uusiksi

Kunnallisten palvelujen, lähidemokratian ja kotikuntien itsenäisyyden puolesta on noussut paljon toimintaa, aloitteita ja asukasliikkeitä. Lähipalveluilla on vankka kannatus, ja useimmat ovat valmiita maksamaan vaikka lisää veroja, jos sillä turvataan hyvin toimivat julkiset palvelut. Kuntien työntekijöillä on ammattitaitoa, tietoa ja halua kehittää työtään, parantaa kunnallisia palveluja. Asiantuntijat ja tutkijat ovat esittäneet perusteltuja vaihtoehtoja kuntauudistukselle. Kunnallisten palvelujen ja kuntien itsenäisyyden puolustaminen yhdistää kunnissa luottamushenkilöitä ja äänestäjiä yli puoluerajojen.

Jos nämä ihmiset, järjestöt ja liikkeet yhdistävät voimansa, tietonsa ja vaikutusmahdollisuutensa, voidaan kuntauudistukselle antaa uusi suunta.

Itse olen sitä mieltä, että uudistuksen lähtökohdaksi tulee ottaa taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten perusoikeuksien turvaaminen kaikille parantamalla kunnallisia palveluja sekä kuntien hallinnon uudistaminen osallistuvaan demokratiaan perustuvana asukkaiden itsehallintona.

Näistä lähtökohdista seuraa, että uudistus tulee valmistella yhdessä kuntien asukkaiden ja työntekijöiden kanssa, myös hiljaisempien ja syrjäytettyjen ääntä kuullen. Linjausten pohjana tulee

olla arvio asukkaiden palvelujen tarpeista ja kunkin kunnan alueelta löytyvistä kehitysmahdollisuuksista.

Keskeiseksi tavoitteeksi on mielestäni asetettava eriarvoisuuden, työttömyyden, köyhyyden ja hyvinvointierojen vähentäminen. Siinä tarvitaan entistä laaja-alaisempaa hyvinvointiajattelua. Hyvinvoinnissa on tietysti kyse toimeentulosta, terveydestä, sivistyksestä, asumisesta, hoivasta ja huolenpidosta. Se on myös luonnon hyvinvointia, ekologisesti kestävää kehitystä.

Samalla on kyse näille perustoille rakentuvista mahdollisuuksista täysipainoiseen elämään, itsensä kehittämiseen, osallisuuden ja vaikuttamiseen. Demokraattinen hyvinvointikunta vähentää ihmisten riippuvuutta markkinoista ja lisää jokaisen yksilön vapautta.

Lähipalvelut perusoikeus

Kunnallisten palveluja ja palvelurakenteita tulee kehittää asukkaiden palvelujen tarpeita vastaavasti ja niin, että kaikille turvataan hyvät ja helposti saatavissa olevat peruspalvelut. Peruspalvelujen järjestäminen pääsääntöisesti lähipalveluina ja kunnan omana toimintana luo pohjaa tasa-arvoisten mahdollisuuksien ja yhdenvertaisten oikeuksien toteutumiselle.

Lähipalvelut ovat tärkeitä etenkin lapsiperheille, vanhuksille, pienituloisille ja muille, joiden ei ole helppo hakea palveluja etäältä. Väestön ikääntyminen lisää entisestään lähipalvelujen merkitystä. Kyse on myös lähiyhteisöjen merkityksestä palvelujen sisällön kehittämiseksi ja ennaltaehkäisevälle toiminnalle.

Eivätkä palveluketjut toimi, jos ne etäännyvät kauas palvelujen tarvitsijoista ja irtaantuvat paikallisista yhteisöistä. Palvelujen kehittäminen vuorovaikutuksessa asukkaiden kanssa edellyttää myös, että työntekijöillä on siihen tarpeeksi aikaa.

Kunnallisilla lähipalveluilla on paikallista toimintaa ja paikallistaloutta edistävä vaikutus. Jos esimerkiksi terveysasema katoaa, häviää usein myös apteekki. Peruspalvelut tuovat lähiöihin ja kylille elämää, joka näkyy kauppojen asiakasmäärissä. Lähi-koulujen, päiväkotien ja kirjastojen ympärille muodostuu monenlaisia sosiaalisia verkostoja, jotka rakentavat alueelle yhteisöllisyyttä.

Palveluverkoilla on lisäksi tärkeä merkitys ekologisesti kestäväen kehityksen tavoitteiden toteuttamisessa. Palvelujen keskittyminen tarkoittaa pidempiä asiointimatkoja ja autoliikenteen lisääntymistä.

Kun valtiovarainministeriön uusissa kuntakartoissa on kaaavailtu esimerkiksi Lappiin jopa Belgian kokoisia kuntia, voi vain ihmetellä, mihin ovat unohtuneet perustuslain veloitteet turvata jokaiselle tasavertaisesti peruspalvelut asuinpaikasta ja tuloista riippumatta.

Helsingissä kiisteltiin muutamia vuosia sitten kaupunginjohtajan esittämästä kymmenien lähipalvelujen vähentämisestä. Peli Seis! -asukasliike toi silloin keskusteluun Suomessa vähän tunnetut EU:n kestäväen kaupunkikehityksen indikaattorit. Näiden eurooppalaisten ohjeiden mukaan tärkeimpien peruspalvelujen tulee kaupunkialueilla olla kävelyetäisyydellä asunnosta. Helsingissä ja muilla kaupunkialueilla Suomessa pitäisi näitä kriteerejä – vaikka vähän lievemminkin – soveltaen olla nykyistä enemmän lähikouluja, terveysasemia, nuorisotaloja, kirjastoja ja sosiaalipalvelujen toimipaikkoja.

Asukasliikkeen selvitys osoitti lisäksi, että lähipalvelut on Helsingissä järjestetty kattavimmin niillä alueilla, joissa tulotaso on keskimääräistä korkeampi. Suurimmat palvelujen puutteet olivat taas alueilla, joissa tulotaso oli keskimääräistä alhaisempi ja palvelutarve monessa suhteessa suurempi.

Kuntien rahoitus kuntoon

Kunnallisten palvelujen turvaaminen ja parantaminen edellyttää kuntien talouden vahvistamista. Siinä on kyse perusoikeuksista ja tasa-arvosta. Kuntien rahoituksen vahvistaminen on samalla vastalääkettä talouden taantumaa ja nopeimpia keinoja parantaa työllisyyttä. Kuntatasolla tuotetaan myös sitä sosiaalista ja sivistyksellistä pääomaa, arjen sujumista ja yhteisöllisyyttä, jolle talouden yleinen kehitys voi nojata.

Kuntien rahoitus ei ole vain erillinen kuntatalouden asia. Parantamalla yleistä työllisyystilannetta ja muuttamalla tulonjakoa palkansaajien hyväksi vahvistetaan myös kuntien taloutta. Työtulojen kasvu lisää verotuloja, jotka muodostavat nykyisin lähes puolet kuntien tuloista.

Mitä suurempi on verotulojen osuus kuntien rahoituksessa, sitä tärkeämpää on muistaa verotuksen tulonjakovaikutukset ja kohdistaa verotus oikeudenmukaisesti. Muuttamalla kunnallisvero progressiiviseksi voidaan kerätä lisää tuloja kiristämättä pienituloisten verotusta.

Jos pääomatuloja verotettaisiin samalla tavalla kuin muitakin tuloja ja ne saatettaisiin myös kunnallisveron alaisiksi, voisivat kunnat saada jopa kaksi miljardia euroa lisää tuloja (vuoden 2011 verotietojen perusteella). Samalla olisi perusteltua ottaa pääomatulot mukaan kuntien verotulojen tasausjärjestelmään, koska kuntien välillä on suuria eroja pääomatulojen kertymisessä.

Työtulojen ja kunnallisverojen ohella kuntien talouteen vaikuttaa oleellisesti valtion ja kuntien välinen tulonjako. Palauttamalla kunnille takaisin niiltä leikattuja valtionosuuksia lisättäisiin samalla valtion verotuksen kautta hyvätuloisten ja yritysten osuutta kuntien rahoituksessa. Yhteisöverotulojen jaossa kuntien osuus on syytä palauttaa alkuperäiseen, noin 45 %:iin, koska kunnilla on tärkeä rooli yritysten toimintaympäristön rakentamisessa ja koulutetun työvoiman saannin turvaamisessa. Tällainen muutos toisi kunnille vuosittain lähes miljardi euroa lisää tuloja.

Erikoissairaanhoidon ja vaativimpien sosiaalihuollon palvelujen osalta kannattaa harkita rahoituksen siirtämistä valtiolle, koska nämä palvelut järjestetään joka tapauksessa kuntaa laajemmissa puitteissa ja niiden usein erittäin kalliit laskut osuvat sattuomanvaraisesti kuntiin. On myös syytä asteittain lopettaa kela-korvausten maksaminen yksityisille lääkäfirmoille ja yksityissairaaloille.

Palvelujen karsimisen sijasta kunnat voivat säästää vähentämällä kilpailuttamista ja palauttamalla monia ulkoistettuja palveluja takaisin kunnan omaksi toiminnaksi. Kunnista löytyy esimerkkejä siitä, miten vaikkapa vuokralääkäreiden käyttö tulee kalliimmaksi kuin palkata kunnalle omia lääkäreitä. Tämä johtuu lääkäfirmojen keräämien voittojen ohella siitä, että vuokralääkäreiden palkkamenot ovat korkeammat, he siirtävät helpommin potilaita kalliisiin jatkotutkimuksiin ja kunnan työntekijöiden pitää usein vielä opastaa heitä. Palvelujen ja hankkeiden toteuttaminen kunnan omana toimintana on myös keino torjua harmaan talouden leviämistä.

Lisäksi kunnat voivat kehittää omaa tuloja tuovaa liiketoimintaa. Esimerkiksi energialaitokset tuottavat hyvin. Kunnat, jotka ovat Espoon tavoin myyneet pois energialaitoksensa, ovat tehneet ison virheen, josta asukkaat joutuvat jatkuvasti maksamaan kalliisti.

Kunnallisen liiketoiminnan laajentamiseen on mahdollisuuksia uusiutuvan energian tuotannossa, julkisiin palveluihin soveltuviin tietotekniikkaohjelmien kehittämisessä, työterveydenhuollossa tai esimerkiksi perustamalla kunnallinen rakennusliike. Kun liikelaitokset keskittyvät palvelemaan omaa kuntaa ja kuntalaisia eivätkä kilpaile yleisillä markkinoilla, ei niitä tarvitse uusienkaan säädösten mukaan yhtiöittää.

Kunnat voivat vahvistaa tulopohjaansa myös tonttipolitiikalla, käyttämällä lunastusoikeutta ja vuokraamalla tontteja yrityksille, mikä tuottaa pitkällä aikavälillä enemmän kuin maan myyminen.

Kolmiportainen demokratia

Useimmissa Euroopan maissa paikallishallinto on järjestetty kaksi- tai kolmiportaisena. Niissä on peruskuntien lisäksi läänin- tai maakuntahallinto. Lisäksi etenkin isoissa kaupungeissa on usein kaupunginosavaltuustoja tai muita lähidemokratian muotoja.

Mielestäni tällainen eurooppalainen hallintomalli on tarpeen myös meillä. En usko suurkuntien olevan oikea ratkaisu sen enempiä palvelujen, talouden kuin demokratian kannalta.

Jos erikoissairaanhoidon ja muut erityisen vaativat sote-palvelut siirretään pois kuntien vastuulta maakuntatasolle, voidaan kuntarakennetta tarkastella ensisijassa peruspalvelujen ja lähidemokratian näkökulmasta. Tällöin pienikin kunta voi olla hyvin toimiva. Toisaalta niin suuria kuntia ei voi muodostaakaan, ettei muun muassa erikoissairanhoidossa, maankäytön suunnittelussa tai elinkeinopolitiikassa tarvita joka tapauksessa kuntaa laajempia kokonaisuuksia ja väliportaalia hallintoon.

Perustuslakiin on kirjattu mahdollisuus kehittää maakuntaitsehallintoa. Suomessa on kuitenkin varsin hajanainen ja epädemokraattinen alue- ja maakuntatason hallinto. On 19 maakunta-

liittoa, 20 sairaanhoitopiiriä, 5 yliopistosairaala, 17 vammaispalvelujen erityishuoltopiiriä, 16 elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusta, 7 aluehallintovirastoa, 12 maistraattia, 27 ammattikorkeakoulua, 22 alueellista pelastuslaitosta ja suuri joukko muita seudullisia kuntayhtymiä.

Olisi järkevä koota tämä sekava ja epädemokraattinen hallinto – ainakin suurin osa siitä – vaaleilla valittavien maakuntavaltuustojen alaisuuteen. Maakuntavaltuustojen tehtäviin voisivat kuulua erikoissairaanhoito, vaativat erityistason sosiaalipalvelut, maakunta- ja seututason yleiskaavat, laajat liikennehankkeet ja seudullinen joukkoliikenne, elinkeinopolitiikka, alueellinen pelastustoimi ja laajat seudulliset ympäristöasiat. Ilmeisesti useimmissa maakunnissa ne voisivat luontevasti vastata myös ammattikorkeakouluista.

Maakuntavaltuusto on syytä valita suhteellisella vaalilla, jossa koko maakunta on yksi vaaliipiiri. Näin äänestäjät voivat valita poliittisista linjoista ja voidaan ehkäistä maakuntavaltuustojen muodostumista kuntakohtaisen kilpailun areenoiksi. Toisaalta maakuntavaltuusto pitäisi velvoittaa kuulemaan tärkeissä ratkaisuissa kuntia ja samalla estää sitä puuttumasta kuntien tehtäviin. Valtuusto valitsisi maakuntahallituksen ja tarvittavat lautakunnat. Rahoitus tulisi pääosin valtionosuuksina, jotta tasataan alueellisia eroja.

Demokraattinen maakuntahallinto kannattaa toteuttaa myös Uudellamaalla hallituksen esittämän 14 kunnan metropolihallinnon sijasta. Näin vältetään byrokratiaa, joka syntyy, jos maakunnallinen ja HUS-sairaanhoitopiirin hallinto jaetaan tai ne toimivat päällekkäin.

Kuntien tehtävänä tässä kolmiportaisessa hallintomallissa olisi huolehtia sosiaali-, terveys- ja sivistystoimen peruspalveluista. Kunnille kuuluisi asemakaavoitus, asuntotuotannon edistäminen ja keskeinen rooli yhdyskuntarakentamisessa. Niillä olisi paikallisia tehtäviä työllisyyden hoidon, energia- ja vesihuollon, liikenteen ja ympäristönsuojelun aloilla.

Jos samalla vahvistetaan kuntien taloutta edellä esitetyllä tavalla, voivat kunnat myös vastata näiden toimintojen rahoituksesta. Tässä mallissa verotusoikeus säilyy kunnilla, eikä sitä anneta maakuntatasolle.

Kuntien hallinnon tulee perustua asukkaiden itsehallintoon. Kunnallisessa itsehallinnossa ei siis ole kyse vain suhteesta valtion vaan ennen muuta asukkaiden osallistumiseen perustuvaan lähidemokratiasta. Kuntauudistuksessa onkin avattava lisää väyliä asukkaiden osallistumiselle ja vaikuttamiselle.

Tämä tarkoittaa muun muassa asioiden valmistelun ja päätöksenteon avoimuutta, myös kunnanhallitusten ja lautakuntien kokousten pitämistä pääsääntöisesti avoimina. Kuntalaisten aloiteoikeuden roolia voidaan vahvistaa viemällä aloitteet valtuuston käsittelyyn. Asukkailla pitää olla maksuttomia kokoontumistiloja ja asiantuntevaa tukea kunnan tietoaineiston hyödyntämiseksi esimerkiksi vaihtoehtoisten esitysten tekemisessä. Kunnallisia kansanäänestyksiä tulee voida järjestää myös kuntavaalien yhdessä ja etenkin kuntaliitosten kaltaisissa asioissa niiden pitäisi olla sitovia.

Lisäksi tarvitsemme uusia lähidemokratian muotoja, kuten osallistuva budjetointi ja kunnanosalvaukset. Ainakin asukasmäärältään tai maantieteelliseltä alueeltaan isoissa kunnissa on syytä valita vaaleilla kunnanosalvaukset. Kokemukset muista maista ja muutamista kokeiluista Suomessa osoittavat, että kunnanosalvauksilla tulee olla todellista päätösvaltaa ja myös resurssit. Muuten ne jäävät näennäisdemokratiaksi, asukasaktiivien ja virkamiesten kahvipöytäseurusteluksi.

Tällaisen kolmiportaisen hallintomallin etuna on demokraattisuuden ja avoimuuden lisääntyminen, selkeä työnjako sekä mahdollisuus kehittää laaja-alaisesti niin asuinalueita, kuntia kuin maakuntia. Samalla voidaan toteuttaa sote-uudistukseen liittyvät tavoitteet sosiaali- ja terveyspalvelujen sekä perus- ja erikoistason palvelujen yhteensovittamisesta. Välttämättä yksipuolista suurten yksiköiden korostamista tämä malli palvelee suurkuntia paremmin myös koko maan monipuolisen kehittämisen, paikallisen talouden, pienten yritysten ja ekologisesti kestävä kehityksen tarpeita.

Osallistuva budjetointi

Brasilialainen Porto Alegren miljoonakaupunki on osallistuvan demokratian edelläkävijöitä. Siellä vasemmisto ja ruohonjuuri-

tason järjestöt ovat 80-luvun lopulta alkaen kehittäneet toimintatapoja, joilla osa kaupungin talousarviosta päätetään osallistuvan budjetoinnin menetelmällä.

Porto Alegre on myös maailmanlaajuisen sosiaalifoorumiliikkeen syntypaikka. Sosiaalifoorumien kautta ideat ovat levinneet, ja sittemmin YK on nimennyt osallistuvan budjetoinnin yhdeksi parhaista käytännöissä demokraattisen paikallishallinnon kehittämisessä.

Osallistuvaa budjetointia toteutetaan erilaisin sovelluksin jo yli 1 500 kaupungissa eri puolilla maailmaa. Euroopassa se on käytössä noin 200 kunnassa muun muassa Britanniassa, Espanjassa, Italiassa, Ranskassa ja Saksassa.

Porto Alegressa osallistuva budjetointi tapahtuu sekä alueellisesti että teemoittain. Kaupunginosien budjettivalmistelussa asukkaat tekevät ehdotuksia ja ottavat kantaa asuinalueensa kehittämistä ja investointeja koskeviin hankkeisiin. Teemakohtaisissa asukastilaisuuksissa valmistellaan budjetit koko kaupunkia koskevista asioista, kuten koulutuksesta, terveys- ja sosiaalipalveluista, liikenteestä, verotuksesta ja ympäristönsuojelusta.

Asukkaat voivat äänestää hankkeiden tärkeysjärjestyksestä. Sitten heidän valitsemansa edustajat tekevät konkreettisen budjettiesityksen. Siitä keskustellaan vielä asukkaiden kanssa. Seuraavassa vaiheessa alueelliset ja teemakohtaiset budjettiehdotukset esitellään budjettivaltuustolle, johon on valittu edustajat kaupungin eri alueilta ja teemakohtaisesti sekä kaupungin työntekijöistä ja asukasjärjestöstä. Budjettivaltuusto kokoaa esityksistä kaupungin budjettiraamin puitteisiin kokonaisuuden, talous- ja investointisuunnitelman. Se viedään lopuksi kaupunginvaltuuston hyväksyttäväksi.

Osallistuvaa budjetointia voidaan toteuttaa monilla tavoilla, ja sen soveltamisen kohteet vaihtelevat. Joissain kunnissa on kehitelty sähköisiä menetelmiä, joilla osallistuvaa budjetointia tehdään verkossa. Monissa kaupungeissa osallistuvaa budjetointia sovelletaan kouluissa, vuokrataloyhtiöissä ja kansalaisyhteiskunnan hankkeissa. Osallistuvalla budjetoinnilla ratkaistavien asioiden osuus kuntien budjeteista vaihtelee: jossain se on vain yksi prosentti ja jossain, kuten Porto Alegressa, noin viidennes.

Suomessa kunnilla on kaavoituksessa lakisääteinen velvoite huolehtia asukkaiden ja muiden asianosaisten kuulemisesta ja osallistumismahdollisuuksista. Muun muassa lähikouluja, terveysasemia ja nuorisotaloja koskevien ratkaisujen yhteydessä on tullut esille se, että myös palveluja koskevissa ratkaisuissa pitäisi turvata asukkaiden osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuudet.

Osallistuva budjetointi menee pidemmälle kuin vain kuuleminen. Asukkaat käyttävät osallistuvassa budjetoinnissa todellista päätösvaltaa niissä puitteissa, jotka lait ja kunnan talous asettavat.

Osallistuva budjetointi ei syrjäytä vaaleja ja edustuksellista demokratiaa vaan täydentää niitä. Tähän voi liittyä myös ristiriitoja alueiden ja keskushallinnon välillä, mutta niihin haetaan ratkaisuja neuvottelujen kautta.

Osallistuvassa budjetoinnissa on tavallaan neljä ulottuvuutta: päätöksenteon pohjana olevan tiedon avoimuus ja vaihtoehtoisen tiedon tuottamisen mahdollisuudet, toiseksi asukkaiden omakohtaiseen osallistumiseen ja asukaskokouksiin nojaava suora demokratia, kolmanneksi edustuksellinen demokratia ja sen vaaleilla valitut elimet sekä lisäksi neuvottelumekanismi, jolla sovitetään asioita yhteen ja ratkotaan mahdollisia ristiriitoja.

Osallistuvan budjetoinnin kokemuksia on tutkittu, ja arviot ovat olleet yleisesti ottaen hyvin myönteisiä. Osallistuvalla budjetoinnilla on lisätty asukkaiden vaikutusmahdollisuuksia ja osallistumista, vähennetty eriarvoistumista ja parannettu palveluja erityisesti köyhemmillä alueilla. Asukkaat eivät ole tuhlanneet vaan tehneet taloudellisesti harkittuja ja järkeviä ratkaisuja. Päätöksenteon avoimuus on lisääntynyt, ja se on vähentänyt korrumpiota. ”Asiakkuuden” sijasta on korostunut osallisuus ja yhteisöllisyys.

Ongelmiakin on tietysti ollut. Niitä on aiheuttanut ennen muuta paikallishallinnon rahoituksen niukkuus ja kunnan johdon pyrkimys priorisoida resurssien käytössä omia tavoitteitaan. Joskus ongelmana on asioiden hidas eteneminen. Lisäksi poliittisilla ja taloudellisilla eliiteillä on usein taipumus yrittää rajata asukkaiden todellista päätösvaltaa.

Suomessa kunnilla on laajemmat tehtävät ja resurssit kuin monissa muissa maissa. Vastaavasti voi ajatella, että täällä osallistuva

demokratiakin saa enemmän merkitystä. Tähän mennessä Suomessa on hyvin vähän kokemuksia lähidemokratiasta, johon liittyy todellista päätös-, budjetti- ja toimeenpanovaltaa.

Kunnissa on kyllä kokeiltu aluetoimikuntia, kylätoimikuntia, nuorisovaltuustoja ja muita lausuntoja antavia elimiä. Asukkaille on myös avattu aloitekanavia internetissä. Päätösvallan ja resursien puutteen ohella näiden toimintamallien ongelmaksi on koettu muun muassa kunnan ylhäältä päin tekemistä päätöksistä seurannut lähipalveluja karsiminen ja lähidemokratiaelinten muodostaminen lähinnä kunnan hallinnon eikä asukkaiden näkökulmasta.

Eniten todellista päätösvaltaa on ilmeisesti ollut Rovaniemellä Yläkemijoen aluelautakunnalla. Se on jo 20 vuotta vastannut alueen peruspalvelujen järjestämisestä valtuuston antaman budjetin puitteissa ja tehnyt palvelusopimuksia kaupungin palvelutuottajien kanssa. Nyt Rovaniemellä kokeillaan useampia aluelautakuntia. Muuallakin aletaan herätä, esimerkiksi Helsingissä kokeillaan erilaisia lähidemokratian muotoja, pienissä puitteissa myös osallistuvaa budjetointia.

Muista pohjoismaista löytyy pidemmälle meneviä kokemuksia kunnanosavaltuustoista ja aluelautakunnista, joilla on itsenäistä päätösvaltaa alueen palveluissa ja muussa kehittämisessä.

Ruotsissa on isoissa kaupungeissa kaupunginosavaltuustot, jotka vastaavat merkittävältä osin kunnan palvelutuotannosta. Esimerkiksi Göteborgissa kaupunginosavaltuustojen budjetti on yli puolet kaupungin koko budjetista. Lisäksi eräissä maantieteellisesti laajoissa kunnissa on perustettu reuna-alueiden palveluista huolehtivia kunnanosalautakuntia. Kunnanosalautakuntien tehtäviin kuuluvat yleensä lasten päivähoito, peruskoulu, vanhus- ja vammais- ja vapaa-aikapalvelut.

Norjassa on virallisia kunnanosavaltuustoja perustettu lähinnä isompiin kaupunkeihin. Laajimmin on päätösvaltaa delegoitu Osllossa, jossa vaaleilla valittavat 15 kaupunginosavaltuustoa vastaavat perusterveydenhuollosta, lasten päivähoidosta, vanhus- ja vammais- ja vapaa-aikapalveluista sekä vapaa-aikatoiminnasta.

Suomessa tarvitaan kunnallishallinnon radikaali uudistus, jolla asukkaat saavat todellista päätösvaltaa myös vaalien välillä, resursseja jaetaan uudelleen, nyt päätöksenteosta syrjäytetyt saavat

äänensä kuuluviin ja syntyy uudenlainen, osallistuvan demokration suhde asukkaiden ja kunnan päätöksenteon välille.

Olen sitä mieltä, että tällainen uudistus voidaan toteuttaa yhdistämällä pohjoismaiden kuntien laaja hyvinvointitehtävä ja itsehallinto, eurooppalainen kolmiportainen paikallishallinnon malli, Latinalaisessa Amerikassa alkunsa saanut osallistuvan budjetoinnin menetelmä sekä uuden tietotekniikan tarjoamat mahdollisuudet avoimen datan hyödyntämisessä. Näin voidaan rakentaa uusi 2000-luvun paikallishallinnon malli.

Hyvää aineistoa keskusteluun on jo tarjolla muun muassa Ritva Pihlajan ja Siv Sandbergin valtiovarainministeriölle ja oikeusministeriölle tekemässä selvityksessä alueellisesta demokratiasta, lähidemokratiasta ja osallistuvasta budjetoinnista. Lähidemokratian ja osallistuvan budjetoinnin kehittäminen edellyttää kunnallislain uudistamista. Ennen muuta tarvitaan kuitenkin asukkaiden ja kuntatason aktiivisuutta – vain ylhäältä päin ei osallistuvaa demokratiaa voi rakentaa.

7. Ulos vaihtoehdottomuuden noidankehästä

Moni saattaa ajatella, että edellä esitetty on epärealistista eikä radikaalien uudistusten toteuttamiseen löydy tekijöitä. Näin ajattelivat monet myös vuonna 1903, kun Forssan työväentalolle kokoontuneet työväenliikkeen naiset ja miehet asettivat tavoitteeksi *”vapauttaa koko kansa taloudellisen riippuvaisuuden, valtiollisen alaikäisyyden ja henkisen holhuunalaisuuden kahleista”*.

Forssan kokouksessa hyväksytty ohjelma julisti työväenliikkeen päämääräksi *”tuotannon välikappalten siirtymisen yksityisomaisuudesta kansan omaisuudeksi”*. Lähiajan tavoitteiksi kirjattiin muun muassa yleinen ja yhtäläinen äänioikeus, naisten tasa-arvo, työajan lyhentäminen, maksuton koulutus ja terveydenhuolto, yleinen sosiaalivakuutus, torppareiden vapautus, töiden järjestäminen työttömille, kunnallinen asuntotuotanto ja progressiivinen verotus.

Forssaan kokoontuneet eivät edustaneet vielä suurta liikettä. Työväenpuolueessa oli vasta kolmisen tuhatta jäsentä. Mutta he eivät alistuneet sääty-yhteiskunnan ikuiseksi julistettuun järjestykseen, eivät pelänneet sortovaltaa eivätkä tunnustaneet tuotantovälineiden yksityisen omistusoikeuden pyhyttä. Noina yhteiskunnallisen murroksen vuosina kasvoi Forssan ohjelman pohjal-

ta suuri joukkoliike ja vasemmistolainen joukkopuolue, jonka kannatus oli jo vuosikymmenen lopulla asukasluvuun nähden maailman suurimpia.

Myös nyt eletään yhteiskunnallisen murroksen aikaa. Tarvitsemme tänäänkin rohkeutta asettaa kyseenalaiseksi vallalla olevia ajattelutapoja ja valtarakenteita. Tarvitsemme radikaaleja, ongelmien juuriin asti meneviä uudistuksia tulevaisuutta yhä pahemmin varjostavista kriisien voittamiseksi. Samaan tapaan kuin 1900-luvun alussa nyt on kyse siitä, luotammeko ihmiseen – ihmisten kykyyn ratkoa ongelmia, tehdä yhteistyötä, luoda uutta ja nousta oman historiansa tekijäksi.

Väitän, että tuuli on jo kääntymässä. Euroopassa on ennennäkemättömän laajoja joukkoliikkeitä leikkauspolitiikkaa ja rahaeliitin valtaa vastaan. Monissa maissa radikaalit vasemmistolaiset puolueet ovat kohonneet marginaalista vahvoiksi politiikan tekijöiksi. Ne ovat tarjonneet selkeän vaihtoehdon, olleet mukana järjestämässä ammattiyhdistysliikkeen ja kansalaisliikkeiden vastarintaa ja kokoamalla kommunistien, sosialistien ja punavihreiden puolueiden, liikkeiden ja ihmisten liittoja.

Kapitalismi on syvimmissä kriisissä sitten 1930-luvun ja Marx on noussut taas ajankohtaiseksi – toisaalta ”*2000-luvun Marx tulee varmaan olemaan hyvin erilainen kuin 1900-luvun Marx*” (Eric Hobsbawm).

Tarvitsemme myös Suomessa poliittista liikettä ja liittoa, joka kykenee nostamaan esille radikaalin vasemmistolaisen vaihtoehdon, jonka hallitusvasemmisto on hukannut. Uskon, että nyt eri tahoilla, eri puolueissa ja usein puolueiden ulkopuolella toimivat suunnanmuutosta haluavat ihmiset voivat tehdä ”uuden Forssan ohjelman” ja muodostaa ”kriittisen massan”, joka haastaa markkinaehtoisen politiikan. Se voi koota muutoksen tekijöitä, löytää lisää vaikuttamisen mahdollisuuksia, murtaa vaihtoehdottomuuden noidankehän ja avaa tien toisenlaiseen kehitykseen, jonka mittana on ihmisen ja luonnon hyvinvointi.

Lähteet

- Aaltio, Elina: Hyvinvoinnin uusi järjestys. Gaudeamus, Helsinki, 2013.
- Ahokas, Jussi: Kestävyysvajeesta funktionaaliseen rahoitukseen. <http://rahajatalous.wordpress.com/2011/04/14/kestavyysvajeesta-funktionaaliseen-rahoitukseen/>
- Alho, Arja (toim.): Ei riitä! 120 euroa lisää perusturvaa. Into kustannus, Vantaa, 2010.
- Bruce, Iain (edited): The Porto Alegre Alternative. Direct Democracy in Action.
- Bischoff, Joachim: Alternatives for Europe. Transform! 12/2013.
- Ekström, Bo-Erik, Haavisto, Ilkka & Pohjonen, Mika: Kuntaudistuksen korjaussarja. EVA-analyysi no 26, 2013.
- Eskelinen, Teppo (edited): The Left Between Growth and De-Growth. Transform! Brussels, 2011.
- Haaparanta, Pertti: Julkisen talouden kestävyyslaskelmista. Kansantaloudellinen aikakausikirja 107:1. 2011.
- Hakanen, Yrjö (toim.): Kuntapamfletti. Kunta- ja palvelurakennehankkeen kritiikkiä ja vaihtoehtoja. Kustannusyhtiö TA-Tieto, Helsinki, 2006.
- Hakanen, Yrjö (toim.): Nykyinen kriisi ja Marx. Kustannusyhtiö TA-Tieto, Helsinki, 2009.
- Hakanen, Yrjö (toim.): Toisenlainen kuntakartta – demokraattiset hyvinvointikunnat. Kustannusyhtiö TA-Tieto, Helsinki, 2012.
- Heinonen, Jari: Hyvinvointimallin kriisi. Teoksessa Nykyinen kriisi ja Marx. TA-Tieto, Helsinki, 2009.

- Heinonen, Jari: Kunta- ja palvelurakennemuutos haasteiden edessä. Teoksessa Toisenlainen kuntakartta. TA-Tieto, Helsinki, 2012.
- Helin, Heikki: Valtio velkaannuttaa kunnat. Suurten kuntien tilinpäätökset 2012. Tutkimuskatsauksia 2013:4. Helsingin kaupungin tietokeskus, 2013.
- Hobsbawn, Eric: How to Change the World. Marx and Marxism 1840–2011. Little Brown, London, 2011.
- Honkanen, Pertti: Perusturvan kasvava aukko – tulottomien kotitalouksien määrä kasvaa. Hyvinvointikatsaus 2/2011.
- Kataisen hallitus: Rakennepoliittinen ohjelma talouden kasvuedellytysten vahvistamiseksi ja talouden kestävyysvajeen umpeen kuromiseksi. 29.8.2013. valtioneuvosto.fi/tiedostot/julkinen/budjetti/290813/kannanotto.pdf
- Kiander, Jaakko: Onko valtionyhtiöiden yksityistäminen ollut menestystarina? Palkansaajien tutkimuslaitos 18.1.2008. <http://www.labour.fi/ptkol.asp?KolumniID=107>
- Kunnallishallinnon rakennetyöryhmä: Elinvoimainen kunta- ja palvelurakenne. Osat I ja II. Valtiovarainministeriön julkaisuja 5a/2012, Tampereen yliopistopaino, 2012.
- Kunta- ja sote-koordinaatiotyöryhmä: Koti yhdenvertaisia ja kattavia sote-palveluja. <http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/-/view/1855559>
- Kuusela, Hanna & Ylönen, Matti: Konsulttidemokratia. Miten valtiosta tehdään tyhmä ja tehoton. Gaudeamus, Helsinki, 2013.
- Kuusi, Pekka: 60-luvun sosiaalipolitiikka. WSOY, Helsinki, 1961.
- Junnila, Marjaliisa ym.: Sitä saa mitä tilaa. Tilaa- ja tuottaja-toimintatavan kehittyminen sosiaali- ja terveyspalveluissa. THL Raportti 42/2012. Tampere, 2012.
- Lehndorff, Steffen (edited): A Triumph of Failed Ideas. European Models of Capitalism in the Crisis. European Trade Union Institute, ETUI. Brussels, 2012.
- Lehto, Eero: Suomen julkisen talouden kestävyysvaje. Talous & yhteiskunta 4/2011.
- Lehto, Juhani: Kysymys hyvinvointivaltion rakennemuutuksesta. Kunnallistieteellinen aikakauskirja 4/2012.
- Leppo, Kimmo: Kansan terveys ja tahdon asia. Terveyspolitiikka ja -palvelut 2010-luvulle. Kalevi Sorsa säätiön julkaisuja 3/2010, Jyväskylä, 2010.
- Marx, Karl: Pääoma 1. Poliittisen taloustieteen arvostelua. Osa 1. TA-Tieto Oy, Vaasa, 2013.
- Marx, Karl & Engels Friedrich: Kommunistisen puolueen Manifesti. Vastapaino, Tampere, 1998.
- Moisio, Sami: Valtio, alue, politiikka. Suomen tilasuhteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään. Vastapaino, Tampere, 2012.

- Mölsä, Ari (toim.): Kuntarakennekirja – oikeusoppineet puhuvat. Kunnallisalan kehittämissäätiö. Polemia-sarjan julkaisu 84, Sastamala, 2012.
- Patomäki, Heikki: Eurokriisin anatomia. Mitä globalisaation jälkeen? Into kustannus, Riika, 2012.
- Perustuslakivaliokunnan lausunto 29/2013. http://www.eduskunta.fi/fakatmp/utatmp/akxtmp/pevl_20_2013_p.shtml
- Pihlaja, Ritva & Sandberg, Siv: Alueellista demokratiaa? Lähidemokratian toimintamallit Suomen kunnissa. Valtiovarainministeriön julkaisuja 27/2012.
- Salmén, Leif: Maanalainen moskeija. Teos, Helsinki, 2013.
- Savela, Olli: Tuottavuutta vai laatua hyvinvointipalveluihin? Kirjassa Kuntapamfletti. TA-Tieto, Helsinki, 2006.
- Savela, Olli: Kunnallisia vai yksityisiä palveluja. Tuottamistapaa ei tule tarkastella vain kunnan talouden kannalta. Kuntapuntari 2/2006. Tilastokeskus, 2006.
- Savela, Olli: Mistä rahat kuntien palveluihin. Artikkelikirjassa Toisenlainen kuntakartta. TA-Tieto, Helsinki, 2012.
- Savela, Olli: Suomessa EU-keskiarvoa kevyempi pääomaverotus. Tieto & trendit 3/2013.
- Seppänen, Esko: Emumunaus. Into kustannus, Riika, 2012.
- SIPRI: Yearbook 2013. <http://www.sipri.org/yearbook/2013>
- SKP: Esitys laiksi yleisen työajan lyhentämisestä. <http://skp.fi/2006-3-12/skpn-esitys-laiksi-yleisen-tyoajan-lyhentamisesta>
- SKP: Aloite perusturvan takaamiseksi jokaiselle sitä tarvitsevalle. <http://skp.fi/2011-21-2/aloite-perusturvan-takaamiseksi-jokaiselle-sita- tarvitsevalle>
- SKP: Suomen kommunistisen puolueen ohjelma. <http://skp.fi/2007-15-6/skpn-ohjelma>
- Taimio, Heikki (toim.): Hyvinvointivaltion suunta – nousu vai lasku? Työväen sivistysliitto. Helsinki, 2010.
- Taipale, Kaarin: Metropolipolitiikkaa. Helsingin seudun hallinta ja ihmisten ääni. Intokustannus, Vantaa, 2011.
- Tilastokeskus: Tulonjakotilasto. <http://tilastokeskus.fi/til/tjt/tie.html>.
- Tuori, Kaarlo: Perustuslakivaliokunta uudelleen töihin. Polemiikki 3/2013.
- Tuusvuori, Ossi & Kumpulainen, Päivikki: Julkisesti ja yksityisesti tuotettujen palvelujen suhde julkisissa palveluissa. Selvityshanke. FIPSU, 2012.
- Uljas, Päivi: Hyvinvointivaltion läpimurto. Into Kustannus, 2012.
- Vanhasen hallitus: Selonteko eduskunnalle kunta- ja palvelurakennemuutuksesta. Helsinki, 2009.
- Virkkunen, Henna: Media-aamiainen 27.6.2013. Valtiovarainministeriö, 2013.

Yle: Wikileaks: Yhdysvaltojen lähetystö paimentanut suomalaispoliitikkoja Natoon. 11.2.2011. http://yle.fi/uutiset/wikileaks_yhdysvaltojen_lahetysto_paimentanut_suomalaispoliitikkoja_natoon/5321043

Polemia-sarjassa ovat ilmestyneet

- 1 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1992
- 2 Erkki Mennola
IDEA KUNNASTA (1992)
- 3 Terho Pursiainen
KRIISIAJAN ETIIKKA (1993)
- 4 Työryhmä Kyösti Urponen (pj.), Raija Julkunen, Olli Kangas,
Jorma Sipilä, Asko Suikkanen ja Petri Kinnunen (siht.)
KASVUSTA VASTUUSEEN – sosiaalipolitiikan tulevaisuus
(1993)
- 5 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1993
- 6 Pekka Ojala–Aulis Pöyhönen
LÄHEISYYSPERIAATE – hallinnon uusjako (1994)
- 7 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1994
- 8 Jorma Hämäläinen–Veikko Teikari
HENKILÖSTÖPOLITIIKKA PAKKORATKAISUJEN EDESSÄ
(1995)
- 9 Terho Pursiainen
NOUSUKAUDEN ETIIKKA (1995)
- 10 Eero Ojanen
EIPÄJOKI
Fiktiivinen reportaasimatka mihin tahansa suomalaiseen kun-
taan (1995)
- 11 Heikki Koski
KANSALAINEN, KUNTA JA KANSALAISSYHTEISKUNTA
(1995)
- 12 Seppo Niemelä
MUUTOSKIRJA
Rohkaisuksi murroksen maailmaan (1995)
- 13 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1995
- 14 Lauri Hautamäki
MAASEUTU ELÄÄ (1995)

- 15 Juha Kuisma–Heikki Haavisto
KAUPUNKI JA MAASEUTU
– avoliitto vai susipari (1995)
- 16 Olli Pusa
ELÄKEPOMMIN VARJOSSA (1996)
- 17 Satu Apo–Jari Ehrnrooth
MILLAISIA OLEMME?
Puheenvuoroja suomalaisista mentaliteeteista (1996)
- 18 Eira Korpinen
OPETTAJUUTTA ETSIMÄSSÄ (1996)
- 19 Erkki Pystynen
LIITTOKUNTA (1996)
- 20 Martti Sinisalmi
TYÖLLISTÄMISTÄ VAI PALVELUA? (1996)
- 21 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1996
- 22 Olli Mäenpää
KUNTIEN ITSEHALLINTO EU-SUOMESSA (1997)
- 23 Tuula-Liina Varis
KRISTALLIYÖ JOENSUUN KAUPUNGINTALON TORNISSA
(1997)
- 24 Terho Pursiainen
KUNNALLISTEN KÄYTÄNTÖJEN ETIIKKA
Yhteisöopin alkeet (1997)
- 25 Siv Sandberg–Krister Ståhlberg
KUNTALAISTEN KUNTA JA VALTIO (1997)
- 26 Pertti Hemánus
KUNNALLINEN TIEDOTTAMINEN JA JASKA JOKUNEN
Tutkittua tietoa ja tutkimattomia tulkintoja (1997)
- 27 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1997
- 28 Esko Antola
UUSI EU? (1998)
- 29 Eero Ojanen
YHTEISKUNNAN ITSEPUOLUSTUS (1998)
- 30 Pertti Kettunen
ELINKEINOPOLITIIKAN TAITO (1998)

- 31 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1998
- 32 Torsti Kivistö
JOUTILAISUUSYHTEISKUNTA (1998)
- 33 Erkki Mennola
IDEA MAAKUNNASTA (1999)
- 34 Jorma Hämäläinen
MINÄ KUNNANJOHTAJA (1999)
- 35 SINÄ KUNNANJOHTAJA (1999)
- 36 Juha Talvitie
KUNTA VAI MAAKUNTA?
Globalisaatio ja regionalismi (2000)
- 37 Juha Sihvola
YKSILÖNÄ YHTEISÖSSÄ
Näkökulmia paikallisuuteen, globalisaatioon ja hyvään elämään
(2000)
- 38 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2000
- 39 Seppo Niemelä
TULISIELU
Verkostoajan aluekehittäjä (2000)
- 40 Kauko Heuru
ITSEHALLINNON AIKA (2001)
- 41 Heikki Eskelinen
ALUEPOLITIIKKA RAUTAHÄKISSÄ (2001)
- 42 Matti Wiberg
PALUU POLITIIKKAAN (2001)
- 43 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2001
- 44 Ilkka Virtanen
YLIOPISTOJEN KOLMAS TEHTÄVÄ (2002)
- 45 Arvo Myllymäki
KUNTIEN KUJANJUOKSU (2002)
- 46 Risto Eräsaari
KUINKA TURVATON ON RIITTÄVÄN TURVALLINEN?
(2002)

- 47 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2002
- 48 Pentti Arajärvi
PAREMMINVOINTIYHTEISKUNTA (2003)
- 49 Eero Uusitalo
MAASEUTU KANSAN VAI HALLINNON KÄSISSÄ? (2003)
- 50 Esko Juntunen
KUNNAN ELINKAARIHYPPY
– strateginen kehittäminen ja yhteistyö (2003)
- 51 Pekka Sauri
SUOMEN DEMOKRATISOIMINEN (2003)
- 52 Esko Aho
SATTUMA SUOSII VALMISTAUTUNUTTA (2003)
- 53 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2003
- 54 Seppo Rainisto
KUNNASTA BRÄNDI? (2004)
- 55 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2004
- 56 Markku Lehto
TAKAISIN TULEVAISUUTEEN
– valtion ja kuntien yhteinen taival (2005)
- 57 Tarmo Pukkila
IKÄVALLANKUMOUS (2005)
- 58 Matti Wiberg
VALTA KUNNASSA (2005)
- 59 Soili Keskinen
ALAISTAITO Luottamus, sitoutuminen ja sopimus (2005)
- 60 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2005
- 61 Samuli Skurnik
OSUUSTOIMINNASTA OPPIA?
Kuntapalvelut uudessa talousmallissa (2006)
- 62 Markku Lehto
PELASTUSRENKAAN PAIKKAUS (2006)

- 63 Pasi Holm
VEROKIRJA (2006)
- 64 Matti Virén
KANSALAISEN KUNTAUUDISTUS (2006)
- 65 Markku Lehto
OI OMA KUNTANI (2006)
- 66 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2006
- 67 Peter Ekholm
POLEMIA – AJATUSPAJAKO? (2007)
- 68 Aatos Hallipelto
PARAS TUOTTAKOON!
Hyvinvointipalvelujen tulevat markkinat (2008)
- 69 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2008
- 70 KUNNON VALTUUTETUT?
Ilmapuntari 2008, osa 2
- 71 Sami Borg
HILJAA HYVÄ TULEE
Puheenvuoro äänestysprosentista ja vaaliaktiivoinnista (2008)
- 72 Matti Wiberg
HALLITSEKO HALLITUS? (2009)
- 73 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2009
- 74 Jussi-Pekka Alanen
HELSINKI
Kansakunnan pääkaupunki – ihmisten metropoli (2009)
- 75 Laura Berg–Mari K. Niemi
KENEN KUNTAVAALIT? (2009)
- 76 Esa Halme–Lauri Kuukasjärvi
UUSI KUNTA VAI KUNTALIITOS – KUNTALAISEN ITSE-
HALLINTO (2010)
- 77 Esko Kalevi Juntunen
SULJETUSTA AVOIMEEN – TALOUDEN GLOBAALIMYRS-
KY (2010)

- 78 Anne Luomala – Tuomo Puumala
BUDJETTI – JULKINEN SALAISUUS VAI SALAINEN JULKI-
SUUS? (2010)
- 79 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2010–2011 (2011)
- 80 Terho Pursiainen
MIELEKÄS ELÄMÄ, MIELEKÄS YHTEISKUNTA (2011)
- 81 Antti Mykkänen (toim.)
KUNTAKIRJA – UUDISTUSAJATUKSIA (2011)
- 82 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2011–2012 (2012)
- 83 Antti Mykkänen (toim.)
KUNTAYHTYMÄ PELASTAA? (2012)
- 84 Ari Mölsä (toim.)
KUNTARAKENNEKIRJA (2012)
- 85 Timo Reina
KAHDEN TULEN VÄLISSÄ – ALUEHALLINNON TILA JA
TULEVAISUUS? (2012)
- 86 Tarja Cronberg
ESTEJUOKSU LUOVAAN SUOMEEN (2012)
- 87 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2012 (2013)
- 88 Marja-Liisa Manka, Laura Bordi ja Kirsi Heikkilä-Tammi
PERUSASIOISTA PIENIIN IHMEISIIN – KUNTAJOHTAMI-
SEN KUVA (2013)
- 89 Kari Välimäki
KAKKUA JAETTAVAKSI (2013)
- 90 Wille Rydman
UNELMASTA PAINAJAISEKSI?
– Kuinka hyvinvointivaltio syö itse itsensä (2013)
- 91 Yrjö Hakanen
MARKKINOIDEN VAI IHMISEN HYVÄKSI?
– Kommunistin puheenvuoro (2013)



KAKS – Kunnallisan kehittämissäätiö rahoittaa kuntia palvelevaa tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Tavoitteena on tukea ja parantaa kuntien ja niiden organisaatioiden toimintamahdollisuuksia.

Rahoitamme hankkeita ja tutkimuksia, joiden arvioimme olevan kuntien tulevaisuuden kannalta keskeisimpiä. Tuloksien tulee olla sovellettavissa käytäntöön. Rahoitettavilta hankkeilta edellytetään ennakkoluulotonta ja uutta uraa luovaa otetta.

Säätiöllä on *Polemiikki*-niminen asiakaslehti ja kaksi julkaisusarjaa:

Polemia-sarja, jossa käsitellään kunnille tärkeitä strategisia kysymyksiä ajattelua herättävällä tavalla.

Tutkimusjulkaisut-sarja, jossa julkaistaan osa säätiön rahoittamista tutkimuksista. Pääosa säätiön rahoittamista tutkimuksista julkaistaan tekijätahon omissa julkaisusarjoissa.

Toimintamme ja julkaisumme esitellään tarkasti kotisivuillamme www.kaks.fi.

Vuonna 1990 perustettu itsenäinen säätiö rahoittaa toimintansa sijoitustuotoilla.

Osoite Fredrikinkatu 61 A
00100 Helsinki

Asiamies Antti Mykkänen, antti.mykkanen@kaks.fi,
p. 0400 570 087

Tutkimusasiamies Veli Pelkonen, veli.pelkonen@kaks.fi,
p. 0400 815 527

Taloudenhoitaja Anja Kirves, anja.kirves@kaks.fi,
p. 0400 722 682

Tutustu kotisivuihimme (www.kaks.fi)!

Yrjö Hakanen

Markkinoiden vai ihmisen hyväksi?

– Kommunistin puheenvuoro

On sanottu, että suomalainen yhteiskunnallinen keskustelu on yhtä puuroa. Linjoista ei saa selvää. Onko todella näin? Mikä on tämän päivän suomalainen oikeisto–vasemmisto-jana?

Edellisestä Polemiasta luimme nuoroikeiston puheenvuoron. Nyt pitkäaikainen Suomen kommunistisen puolueen puheenjohtaja Yrjö Hakanen päivittää kommunismia tähän päivään.



9 789525 801866

Julkaisutiedot
ISBN 978-952-5801-86-6
ISSN 1235-6964